

**Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Baudžiamosios justicijos katedra**

Egidijaus Zyko,
Teisė MAN® studijų modelio
V kurso studento

Magistro darbas

Nusikalstamo susivienijimo sudėties analizė

Analysis of Corpus Delicti of Criminal Association

Vadovas: asist. dr. Paulius Veršekys
Recenzentas: partnerystės doc. Gintaras Jasaitis

Vilnius
2025

ANOTACIJA IR PAGRINDINIAI ŽODŽIAI

Šiame magistro darbe atliekama nusikalstamo susivienijimo sudėties analizė, apimanti pagrindinių ir kvalifikuojančių požymių atskleidimą, remiantis norminiais teisės aktais, specialiąją literatūra bei teismų praktika. Taip pat nagrinėjamas atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės ir bausmės švelninimo su teisėsauga bendravusiems asmenims teisinis reguliavimas bei praktinis taikymas. Lietuvos teismų praktikos analizės pagrindu atskleidžiama nusikalstamo susivienijimo samprata ir būtinieji bei papildomi nusikalstamo susivienijimo požymiai, tokie kaip bendra veika, dalyvaujančių asmenų skaičius, siekis daryti nusikaltimus, pastovių ryšių svarba, vadovavimas ir organizavimas, ginkluotumas.

Pagrindiniai žodžiai: nusikalstamas susivienijimas, bendrininkavimas, nusikalstama veika, ginkluotumas, organizatorius, vadovas, atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės.

In this Master's thesis, a legal analysis of the composition of a criminal association is conducted, encompassing the disclosure of its main and qualifying features, based on normative legal acts, specialized literature, and case law. The legal regulation and practical application of exemption from criminal liability and mitigation of punishment for individuals who have cooperated with law enforcement are also examined. Based on the analysis of Lithuanian case law, the concept of a criminal association and its essential and supplementary features are revealed, such as joint criminal activity, the number of participating individuals, the intent to commit crimes, the importance of stable relationships, leadership and organization, and armament.

Keywords: criminal association, complicity, criminal offense, armament, organizer, leader, exemption from criminal liability.

Turinys

IŽANGA.....	2
1. NUSIKALSTAMO SUSIVIENIJIMO KRIMINALIZAVIMAS LIETUVOS IR EUROPOS SĄJUNGOS TEISĖJE.....	5
1.1. Nusikalstamo susivienijimo reguliavimas Lietuvos Respublikos baudžiamuosiuose įstatymuose.....	5
1.2. Nusikalstamo susivienijimo reguliavimo ES atitiktis Lietuvos teisei	7
2. NUSIKALSTAMO SUSIVIENIJIMO PAGRINDINĖS SUDĖTIES ANALIZĖ	11
2.1. Nusikalstamo susivienijimo sudėties objektas – visuomenės saugumas.....	11
2.2. Bendra veika nusikalstamame susivienijime	13
2.3. Asmenų skaičiaus svarba traktuojant bendrininkavimo formą	15
2.4. Nusikalstamo susivienijimo tikslas – daryti nusikaltimus	20
2.5. Pastovūs tarpusavio ryšiai ir vaidmenų pasidalijimas.....	22
3. KVALIFIKUOJANTYS NUSIKALSTAMO SUSIVIENIJIMO POŽYMAI	25
3.1. Dalyvavimas ginkluoto nusikalstamo susivienijimo veikloje.....	25
3.2. Nusikalstamo susivienijimo organizavimas, vadovavimas	27
4. ATLEIDIMAS NUO BAUDŽIAMOSIOS ATSAKOMYBĖS IR BAUSMĖS ŠVENININIMAS NUSIKALSTAMO SUSIVIENIJIMO BYLOSE	31
4.1. Atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės, kai asmuo aktyviai padėjo atskleisti nusikalstamo susivienijimo narių padarytas nusikalstamas veikas teisinis reguliavimas.....	31
4.2. Atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės, kai asmuo aktyviai padėjo atskleisti nusikalstamo susivienijimo narių padarytas nusikalstamas veikas taikymas teismų praktikoje	33
4.3. Švelnesnės bausmės skyrimas padėjusiam atskleisti nusikalstamo susivienijimo narių padarytą tyčinį nužudymą.....	38
IŠVADOS IR PASIŪLYMAI	41
LITERATŪROS SĄRAŠAS.....	43
SANTRAUKA	49
SUMMARY	50

IŽANGA

Nagrinėjamos temos aktualumas. 1990 m. kovo 11 d. atkūrus Lietuvos valstybę, pradėjo formuotis organizuotas nusikalstamumas nepriklausomoje Lietuvoje. Pereinant nuo planinės ekonomikos prie rinkos ekonomikos, susidarė palankios sąlygos kriminalinei veiklai. Pavieniai asmenys ėmė jungtis į organizuotas grupes, kurios vykdė reketą ir dalyvavo valstybės turto privatizacijos procesuose. XX a. dešimtajame dešimtmetyje sparčiai kūrėsi organizuotos grupės, formuojamos pagal pažinčių, sporto klubų ar kitus panašius principus. „Vilniaus brigada“, „daktariniai“, „gaidjurginiai“, „Šiaulių princai“, „tulpiniai“ ir pan. nusikalstami susivienijimai tapo žinomi visuomenėje. Siekiant pažaboti organizuotą nusikalstamumą 1993 m. sausio 28 d. įstatymu Lietuvos Respublikos Baudžiamasis kodeksas (toliau – BK) buvo papildytas 227¹ str. (Baudžiamasis kodeksas, 1993), nustatančiu baudžiamąją atsakomybę už nusikalstamo susivienijimo organizavimą, vadovavimą ar dalyvavimą jame. Nusikalstami susivienijimai neretai organizuoja nusikalstamas veikas ne tik nacionaliniu, bet ir tarptautiniu mastu, veikdami keliose valstybėse. Organizuotam nusikalstamumui būdingas dinamiškumas ir gebėjimas prisitaikyti prie rinkos pokyčių. Lietuvai 2004 m. tapus Europos Sąjungos (toliau – ES) nare ir įsigaliojus laisvam kapitalo, asmenų, prekių bei paslaugų judėjimui, organizuotas nusikalstamumas vis dažniau vykdo nusikaltimus bendradarbiaudamas su kitų valstybių nusikalstamais tinklais. Tarptautinė prekyba dideliais narkotinių medžiagų kiekiais, globalaus masto finansiniai sukčiavimai ir pinigų plovimas yra dažniausios minimos nusikalstamos veikos, tiriant nusikalstamų susivienijimų veiklą teismų praktikoje. Nusikalstamas susivienijimas yra vienintelė bendrininkavimo forma Lietuvos baudžiamajame kodekse, kurios sudėtis BK 249 str. numatyta kaip savarankiška nusikaltimo rūšis. Atsižvelgiant į tai, magistro darbo tema itin aktuali. Nors, lyginant su XX amžiaus dešimtuosiu dešimtmečiu, bylų dėl nusikalstamų susivienijimų skaičius mažėja, tačiau patys nusikalstamai susivienijimai adaptavo savo veiklos metodus ir išlieka. Prie nusikalstamų susivienijimų atskleidimo Lietuvos Respublikoje reikšmingai prisidėjo BK 39¹ str. dėl atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės nusikalstamų susivienijimų nariams, aktyviai padėjusiems atskleisti susivienijimo nusikalstamas veikas, bei BK 61 str. 5 d., 62 str. 4 d. taikymas Lietuvos teismų praktikoje, numatant galimybę švelninti bausmę asmeniui, dalyvavusiam tyčiniame nužudyme, jeigu jis prisipažino dėl visų savo padarytų nusikalstamų veikų ir aktyviai padėjo atskleisti organizuotos grupės ar nusikalstamo susivienijimo narių įvykdytą tyčinį nužudymą.

Darbo tikslas – atlikti nusikalstamo susivienijimo sudėties bei atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės ir bausmės švelninimo, taikomo su teisėsauga bendradarbiavusiems asmenims, analizę ir identifikuoti šių teisės normų teisinio reglamentavimo bei praktinio taikymo problemas.

Darbo uždaviniai: 1) per Lietuvos ir ES teisinį reguliavimą išanalizuoti nusikalstamo susivienijimo sampratą bei reglamentavimą; 2) remiantis Lietuvos teismų praktika išnagrinėti nusikalstamo susivienijimo pagrindinę sudėtį; 3) išanalizuoti nusikalstamo susivienijimo kvalifikuojančių požymių taikymo aspektus teismų praktikoje; 4) nustatyti atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės (39¹) bei bausmės švelninimo, tiriant nusikalstamo susivienijimo nusikalstamas veikas, praktinio taikymo problemas.

Tyrimo objektas – nusikalstamo susivienijimo pagrindinės ir kvalifikuotos sudėties analizė. Siekiant išsamiai atskleisti magistro darbo temą ir užtikrinti jo originalumą, tyrimo objektas yra plečiamas netiesiogiai susijusiais su BK 249 str. formaliają sudėtimi aspektais, t. y. darbe nagrinėjami bausmės skyrimo ir atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės klausimai, susiję su nusikalstamo susivienijimo nariais. Šiame magistro darbe nebus analizuojamas teroristinių grupių ar kitų bendrininkavimo formų palyginimas su nusikalstamu susivienijimu, tačiau nagrinėjamos temos kontekste bus aptariama organizuotos grupės ir nusikalstamo susivienijimo atribojimo problematika.

Tyrimo metodai – istorinis, taikytas analizuojant BK organizuoto nusikalstamumo straipsnių pakeitimų dinamiką 1990-2025 m. laikotarpiu. Sisteminiis naudotas norminiams teisės aktams ir teismų praktikai sisteminti. Šiuo metodu analizuotas ES Tarybos pamatinio sprendimo perkėlimas į Lietuvos teisinę sistemą, taip pat atlikta mokslinės literatūros ir teismų praktikos analizė. Sisteminiu metodu apibendrinami tyrimų rezultatai ir formuluojamos išvados. Loginis – analitinis metodas taikytas siekiant išanalizuoti teisės aktų ir teismų praktikos skirtumus bei tarpusavio priklausomybę. Lyginamuoju metodu buvo lyginta Lietuvos ir kitų valstybių/ES nusikalstamo susivienijimo samprata ir sudėtis. Šiuo metodu atskleisti Lietuvos ir kitų šalių/ES nusikalstamo susivienijimo reglamentavimo skirtumai ir panašumai bei nusikalstamo susivienijimo teisės normų pakeitimai. Kalbinis metodas taikytas analizuojant rašytinį tekstą ir teisinę kalbinę išraišką. Šis metodas buvo ypač svarbus aiškinant teises sąvokas.

Darbo originalumas: šis darbas pasižymi tuo, kad skirtingai nei daugumoje baudžiamosios teisės vadovėlių, monografijų ar straipsnių, kuriuose nusikalstamas susivienijimas dažniausiai nagrinėjamas per nusikalstamos sudėties prizmę (objektas, objektyvioji pusė, subjektas, subjektyvioji pusė), šiame darbe skyriai struktūruoti per

pagrindinius (būtinuosius) ir kvalifikuojančius požymius. Atskiras poskyris skirtas 2008 m. spalio 24 d. Tarybos pamatinio sprendimo 2008/841/TVR dėl kovos su organizuotu nusikalstamumu perkėlimui į Lietuvos baudžiamąją teisę. Kartu, analizuojant pagrindinius sudėties požymius ir remiantis gausia teismų praktika, atskleidžiama BK 249 str. objektyvioji ir subjektyvioji pusė. Siekiant darbo originalumo ir norint kryptingiau atskleisti temą nagrinėjama BK 249 str. netiesioginė sąsaja su BK 39¹ str., 61 str. 5-6 d., 62 str. 4 d., tai aktualu atskleidžiant patį nusikalstamo susivienijimo vertinimą teismų praktikoje, bausmės skyrimo problemas. Magistro darbe mažiau dėmesio yra skiriama bendriesiems nusikalstamo susivienijimo sudėties objektyviosios ir subjektyviosios pusės teoriniams klausimams, labiau akcentuojant teismų praktiką. Taip pat, priešingai nei daugumoje anksčiau rašytų magistro darbų, tik bendrais bruožais yra apžvelgiama BK 249 str. redakcijų kaita ir istorinė raida.

Svarbiausi šaltiniai. Šaltinių nusikalstamo susivienijimo tema yra gausu. Magistro darbe plačiai remiamasi Lietuvos Aukščiausiojo Teismo (toliau – LAT) praktika ir baudžiamosios teisės doktrina. Žymūs Lietuvos baudžiamosios teisės mokslininkai, tokie kaip A. Gutauskas (Gutauskas A, 2004), J. Prapiestis (Prapiestis J., 2004) ir G. Švedas (Švedas G. et al., 2019) vadovėliuose ar atskiruose straipsniuose yra nagrinėję nusikalstamo susivienijimo problematiką. Apie atleidimą nuo baudžiamosios atsakomybės nusikalstamo susivienijimo nariams rašė A. Gutauskas (Gutauskas A, 2004), o bendrai apie patį atleidimą nuo baudžiamosios atsakomybės savo disertacijos atskiruose skyriuose J. Bagdžius (Bagdžius J., 2022). ES baudžiamosios teisės problematiką tyrė G. Švedas (Švedas G., 2010). Naujausias baudžiamosios teisės vadovėlis – jungtinių autorių Vytauto Didžiojo universiteto leidyklos išleista antroji knyga „Lietuvos baudžiamoji teisė. Specialioji dalis.“ (Gruodytė E. et al., 2022). Magistro darbe taip pat remtasi anksčiau Vilniaus universitete apgintais magistro darbais: P. Veršekio „Nusikalstamo susivienijimo sudėties analizė“ (Veršekys P., 2009), T. Veidmano „Nusikalstamo susivienijimo sudėties analizė“ (Veidmanas T., 2011), B. Narbutytės „Organizuotos grupės ir nusikalstamo susivienijimo sąvokų santykis baudžiamojoje teisėje“ (Narbutytė B., 2016), A. Šatrovaitės „Organizuotos grupės padarytų nusikalstamų veikų kvalifikavimas teismų praktikoje“ (Šatrovaitė A., 2024). Minėti magistro darbai buvo naudingi ieškant literatūros, taip pat siekiant išvengti temos kartojimo ir neskirti didelio dėmesio jau anksčiau plačiai aptartiems klausimams bei neanalizuoti tos pačios teismų praktikos.

1. NUSIKALSTAMO SUSIVIENIJIMO KRIMINALIZAVIMAS LIETUVOS IR EUROPOS SĄJUNGOS TEISĖJE

1.1. Nusikalstamo susivienijimo reguliavimas Lietuvos Respublikos baudžiamuosiuose įstatymuose

Nusikalstamo susivienijimo sąvoka BK atsirado kaip atsakas į augantį organizuotą nusikalstamumą. 1993 m. sausio 28 d. įstatymu BK buvo papildytas nauju 227¹ str., kuriame pirmą kartą Lietuvos baudžiamojoje teisėje buvo numatyta baudžiamoji atsakomybė už nusikalstamo susivienijimo organizavimą, vadovavimą jam ar dalyvavimą jame. Ši pirminė BK 227¹ str. redakcija numatė, kad nusikalstami susivienijimai kuriami siekiant daryti tam tikras konkrečias nusikalstamas veikas, įskaitant kontrabandą (77 str.), netikrų pinigų ar vertybinių popierių gaminimą, laikymą arba paleidimą apyvarton (86 str.), operacijų su pinigais ar vertybiniais popieriais taisyklių pažeidimą (87 str.), valstybinio, visuomeninio ar asmeninio turto grobimą (90-96, 146-151 str.), tyčinį nužudymą ar tyčinį nužudymą sunkinančiomis aplinkybėmis (104, 105 str.), įkaitų paėmimą (131¹ str.), kyšininkavimą (180, 181 str.), asmens terorizavimą (227² str.), neteisėtą narkotinių priemonių grobimą (232² str.), nusikalstamų grupių ginklavimą (234⁴ str.), orlaivio nuvaymą (249² str.), transporto priemonių nuvaymą (250 str.) (Lietuvos Respublikos baudžiamojo, baudžiamojo proceso ir administracinių teisės pažeidimų kodekso pakeitimo ir papildymo įstatymas, 1993). Vėlesniais įstatymo leidėjo sprendimais buvo toliau tobulinamas teisinis reguliavimas. 1994 m. liepos 19 d. įstatymu buvo įtvirtinta nuostata, kad nusikalstamam susivienijimui gali vadovauti ne tik vienas, bet ir keli asmenys – vadovas ar vadovai (Lietuvos Respublikos baudžiamojo, baudžiamojo proceso ir administracinių teisės pažeidimų kodekso pakeitimo ir papildymo įstatymas, 1994). Siekiant griežčiau kovoti su ginkluotais nusikalstamais susivienijimais, 1995 m. gruodžio 20 d. įstatymu BK 227¹ str. buvo papildytas kvalifikuojančiu požymiu – apsiginklavimu šaunamaisiais ginklais ir sprogstamosiomis medžiagomis (Lietuvos Respublikos baudžiamojo, baudžiamojo proceso ir administracinių teisės pažeidimų kodekso pakeitimo ir papildymo įstatymas, 1995). Atsižvelgiant į to meto nusikalstamumo tendencijas ir siekiant užtikrinti efektyvesnę baudžiamąją atsakomybę, 1998 m. gruodžio 21 d. įstatymu Nr. VIII-983 buvo sugriežtinta BK 227¹ str. antrosios dalies sankcija, ją papildant galimybe skirti laisvės atėmimą iki gyvos galvos (Lietuvos Respublikos baudžiamojo, baudžiamojo

proceso ir administracinių teisės pažeidimų kodekso pakeitimo ir papildymo įstatymas, 1998). Reikšmingu žingsniu kovoje su organizuotu nusikalstamumu tapo 2003 m. sausio 9 d. įstatymas Nr. IX-1290, kuriuo buvo panaikinta BK 227¹ str. 3 d., numačiusi atleidimą nuo baudžiamosios atsakomybės su teisėsaugos institucijomis bendradarbiaujantiems nusikalstamo susivienijimo nariams. Įstatymų leidėjas nusprendė perkelti šį institutą į bendrąją BK dalį, įtvirtindamas naują BK 39¹ str. (Lietuvos Respublikos baudžiamojo, baudžiamojo proceso ir administracinių teisės pažeidimų kodekso pakeitimo ir papildymo įstatymas, 2003). Tais pačiais metais, 2003 m. balandžio 10 d. įstatymu, nusikalstamas susivienijimas buvo prilygintas teroristinei grupei (Lietuvos Respublikos baudžiamojo, baudžiamojo proceso ir administracinių teisės pažeidimų kodekso pakeitimo ir papildymo įstatymas, 2003). Šiuo metu galiojantis BK 25 str. 5 d. numato, kad nusikalstamas susivienijimas yra tada, kai bendrai nusikalstamai veiklai – vienam ar keliems apysunkiems, sunkiems ar labai sunkiems nusikaltimams daryti – susivienija trys ar daugiau asmenų, kuriuos sieja pastovūs tarpusavio ryšiai bei vaidmenų ar užduočių pasiskirstymas. Nusikalstamam susivienijimui prilyginama antikonstitucinė grupė ar organizacija ir organizuota teroristinė grupė (Baudžiamasis kodeksas, 2000).

Lyginant Lietuvos teisinį reguliavimą su kitų valstybių požiūriu į organizuotą nusikalstamumą, pastebimi tam tikri skirtumai. Pavyzdžiui Italijoje „mafijos“ sąvoka apima ne tik kaip formalią organizacinę struktūrą, bet ir tam tikrą elgesio modelį bei įtaką valdžiai. (Arlacchi P., 1998, p. 19). Vokietijoje ir Anglijoje baudžiamoji atsakomybė už teroristinių grupių veiklą paprastai yra griežtesnė nei už nusikalstamus susivienijimus. (Pradel J., 2001, p. 124). Vokietijos teisėje organizuotas nusikalstamumas apibrėžiamas kaip daugiau nei dviejų dalyvių susivienijimas, skirtas planingiems pavieniams ar tarpusavyje susijusiems nusikaltimams daryti ilgesnį ar neapibrėžtą laiką, pasidalijus darbus ir siekiant pelno ar valdžios, naudojant jėgą ar įbauginimą ir darant įtaką politikai, valstybės valdymui, teisingumui ar ekonomikai. Tuo tarpu daugelyje kitų užsienio valstybių, tokių kaip Italija, Austrija ar Latvija, organizuoto nusikalstamumo sąvoka baudžiamuosiuose įstatymuose nėra tiesiogiai apibrėžiama, tačiau kriminalizuojamos atskiros bendrininkavimo formos arba numatyta baudžiamoji atsakomybė už nusikalstamos organizacijos (nusikalstamo susivienijimo) sukūrimą ir narystę joje (Gutauskas A., 2020, p. 48-49).

Apibendrinant, kiekvienos valstybės pasirinktas kovos su organizuotu nusikalstamumu modelis atspindi jos nacionalinius ypatumus ir istorinę patirtį. BK reglamentavimas, susijęs su nusikalstamu susivienijimu, yra nuosekliai tobulinamas, reaguojant į kintančias

nusikalstamumo formas ir siekiant efektyviausiai kovoti su šia pavojingiausia bendrininkavimo forma.

1.2. Nusikalstamo susivienijimo reguliavimo ES atitiktis Lietuvos teisei

Lietuva, 2002 m. kovo 19 d. ratifikavusi Jungtinių Tautų konvenciją prieš organizuotą nusikalstamumą, įsipareigojo į nacionalinę teisę perkelti konvencijos nuostatas. Konvencijos 2 str. a dalyje organizuota nusikalstama grupė apibrėžiama kaip trijų ar daugiau asmenų grupė, egzistuojanti tam tikrą laiką ir veikianti kartu, kurios veiklos tikslas – padaryti vieną ar daugiau sunkių nusikaltimų, numatytų šioje Konvencijoje, su tikslu tiesiogiai ar netiesiogiai gauti finansinės ar kitokios materialinės naudos (Jungtinių Tautų Konvencija prieš tarptautinį organizuotą nusikalstamumą, 2002). Ši 2000 m. gruodžio 13 d. konvencija laikoma esminiu vienu tarptautinio bendradarbiavimo kovojant su organizuotu nusikalstamumu elementu. ES lygiu svarbiausias teisės aktas šioje srityje yra 2008 m. spalio 24 d. Tarybos pamatinis sprendimas (toliau – Tarybos pamatinis sprendimas), kuriuo siekiama kovoti su organizuotu nusikalstamumu ir skatinti valstybių narių bendradarbiavimą. Tarybos pamatiniame sprendime pateiktas nusikalstamos organizacijos apibrėžimas yra pagrindas vertinant organizuotos grupės ir nusikalstamo susivienijimo baudžiamąją teisinę kvalifikaciją Lietuvoje. Valstybės narės turi diskreciją baudžiamojon atsakomybėn traukti ir kitas asmenų grupes, nesiekiančias finansinės ar kitokios materialinės naudos.

Tarybos pamatinio sprendimo 1 str. nurodomi nusikalstamos organizacijos ir struktūrą turinčio susivienijimo organizuotumo požymiai: struktūrą turintis susivienijimas; asmenų sutartinis ar suderintas veikimas nusikalstamoms veikoms vykdyti, susivienijimo įkūrimas tam tikram laikotarpiui, o ne atsitiktinis susibūrimas. BK 7, 25, 250, 250¹, 251 straipsniai ir priedas buvo pakeisti ir papildyti, o kodeksas papildytas 249¹, 250², 250³, 250⁴, 250⁵, 252¹ straipsniais 2013 m. liepos 2 d. įstatymu (Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso straipsnių ir priedo pakeitimo ir papildymo ir kodekso papildymo įstatymas, 2013). Šiais pakeitimais prie nusikalstamo susivienijimo tikslo daryti vieną ar kelis sunkius ir labai sunkius nusikaltimus buvo pridėtas tikslas daryti vieną ar kelis apysunkius nusikaltimus. Taigi, nusikalstamu susivienijimu laikomas susivienijimas, kurio tikslas daryti tyčinius nusikaltimus, už kuriuos numatyta didžiausia bausmė viršija trejus metus.

Pagal BK, dalyvavimas nusikalstamo susivienijimo veikloje yra numatytas už tokias veikas, kurių tiesiogiai nereglamentuoja Tarybos pamatinis sprendimas. Pastarajame, 1 str.

apibrėžiant nusikalstamą organizaciją, nurodomas tikslas – tiesiogiai arba netiesiogiai gauti finansinės ar kitokios materialinės naudos. Tuo tarpu BK 25 str. 5 d. toks tikslas nėra įtvirtintas. Tuo tarpu išžaginimas ir seksualinis prievartavimas, padarytas nusikalstamo susivienijimo, kvalifikuojamas pagal BK 249 str. atitinkamą dalį ir pagal BK 149 str. 2 d. arba 150 str. 2 d., neatsižvelgiant į konkretaus nusikalstamo susivienijimo nario vaidmenį darant šias veikas.

Tarptautiniai teisės aktai įpareigoja valstybes kriminalizuoti pavojingiausią bendrininkavimo formą, tačiau juose nustatomi papildomi būtini nusikalstamo susivienijimo požymiai, kurių nėra BK 25 str. 5 d. nuostatuose. Pavyzdžiui, Tarybos Pamatiniame sprendime nurodoma, kad baudžiamas turi būti tik struktūrą turintis susivienijimas. Lietuvos baudžiamosios teisės doktrina teigia, kad nusikaltėlių grupės pripažinimas nusikalstamu susivienijimu turi būti pagrįstas tiek formaliaisiais (numatytais BK 25 str. 5 d.), tiek neformaliais papildomais požymiais: grupės hierarchinė struktūra, stabilumas, vadovavimas, veiklos planavimas, pelno siekimas, drausmės ir subordinacijos palaikymas bauginimu ar kitokiais būdais, periodiškai susirinkimų rengimas, ryšių ir kitų techninių priemonių naudojimas nusikalstamai veikai, nusikalstamos veiklos specializacija ir pan. Atkreiptinas dėmesys, jog BK šių požymių nedetalizuoja, o jų turinio nustatymas ir įvertinimas yra išimtinai teismų kompetencija, atliekant įrodymų vertinimą. Pamatinio sprendimo 2 str. (a) punktas veiką apibrėžia kaip aktyvų dalyvavimą organizacijos nusikalstamoje veikloje, įskaitant informacijos teikimą ir materialių išteklių teikimą, naujų narių verbavimą ir bet kokią jos veiklos finansavimo formą.

Tarybos pamatiniame sprendime 3 str. 1 d. a punkte yra įtvirtintas reikalavimas dėl minimalios bausmės numatymo. Iš esmės reikalaujama, kad bausmė būtų ne mažesnė nei nuo dviejų iki penkerių metų. Atsižvelgiant į tai, kad BK 249 str. 1 d. už dalyvavimą nusikalstamo susivienijimo veikloje numato bausmę nuo trejų iki penkiolikos metų, galima teigti, kad Lietuva Tarybos patatinį sprendimą įgyvendina numatydamą griežtesnę bausmę, nei jos reikalaujama pačiame sprendime. Analogiška situacija yra ir vertinant Tarybos pamatinio sprendimo 3 str. 1 d. b punktą, kuris numato būtinybę diferencijuoti baudžiamąją atsakomybę asmeniui, kuris tiesiogiai nedaro nusikalstamo susivienijimo veikų, tačiau dėl jų darymo susitaria, jas organizuoja ar joms vadovauja. Ši nuostata iš esmės atitinka BK 249 str. 3 d. Tarybos patatinis sprendimas tokiu atveju numato, kad laisvės atėmimo bausmė turi būti tokia pati kaip už nusikalstamą veiką, kurios siekiama tokiu nusikalstamu susitarimu, arba laisvės atėmimo bausme, kurios ilgiausia trukmė būtų bent nuo dviejų iki penkerių metų. Šiuo atveju pasirinktas ne pirmasis būdas (nenumatyta

tokia pati laisvės atėmimo bausmė kaip už padarytą veiką, pavyzdžiui nužudymą), o pasirinkta laisvės atėmimo bausmė, kuri atitinka ir viršija Tarybos pamatinio sprendimo 3 str. b punkto reikalavimus. BK 249 str. 3 d. numato, kad už organizavimą arba vadovavimą nusikalstamo susivienijimo veiklai baudžiama laisvės atėmimu nuo dešimties iki dvidešimties metų arba laisvės atėmimu iki gyvos galvos. Taip pat pažymėtina, kad BK yra labiau diferencijuota nusikalstamo susivienijimo sudėtis. Lietuvoje, kaip kvalifikuota nusikalstamo susivienijimo sudėtis, BK 249 str. 2 d. išskiriamas dalyvavimas šaunamaisiais ginklais, sprogmenimis ar sprogstamosiomis medžiagomis ginkluoto nusikalstamo susivienijimo veikloje, už kurį baudžiama laisvės atėmimu nuo šešerių iki dvidešimties metų arba laisvės atėmimu iki gyvos galvos. Iš to galima daryti pagrįstą išvadą, kad Lietuva nusikalstamo susivienijimo sudėtį traktuoja plačiau, baudžiamąją atsakomybę ir bausmes už nusikalstamą susivienijimą diferencijuoja detaliau, numatydama paprastąją, kvalifikuotą ir itin kvalifikuotą sudėtis.

Lietuvos baudžiamoji teisė nenumato veikos padarymo dalyvaujant nusikalstamo susivienijimo veikloje kaip sunkinančios aplinkybės. Tarybos pamatinio sprendimo 3 str. 2 d. nustato, kad valstybės narės turi imtis priemonių užtikrinti, kad 2 str. nurodytos nusikalstamos veikos, kurias nustatė ta valstybė narė, buvo įvykdytos veikiant nusikalstamoje organizacijoje, galėtų būti laikomos sunkinančia aplinkybe. BK 26 str. 5 d. nurodyta, kad nusikalstamo susivienijimo dalyviai, nesvarbu, koks jų vaidmuo darant nusikalstamą veiką, kurią apėmė jų tyčia, atsako pagal BK 249 str. kaip vykdytojai. Ši norma atskleidžia nusikalstamo susivienijimo kvalifikavimo ypatumą, jo inkriminavimą.

Pamatinis sprendimo 5 str. numato baudžiamąją atsakomybę ir juridiniams asmenims. 2025 m. vasario 2 d. pakeistas BK 43 str. „Bausmių rūšys juridiniams asmenims“ papildytas nuostata, leidžiančia juridiniam asmeniui kartu su bausme (bauda, juridinio asmens veiklos apribojimu, juridinio asmens likvidavimu), remiantis BK 67, 69, 71, 72, 72³, 72⁶, 72⁷ ir 72⁸ straipsniais, skirti vieną arba daugiau baudžiamojo poveikio priemonių (BK 43 str. 5 d.). Taip bausmės juridiniams asmenims iš esmės suderintos su Tarybos pamatiniu sprendimu.

Apibendrinami BK XXXV skyriaus baudžiamąją teisėkūrą teisės mokslininkai nenustatė esminių reglamentavimo spragų ar trūkumų (Švedas G., Prapiestis J., Vosyliūtė A., Prapiestis D., 2022, p. 261). G. Švedas savo straipsnyje „Europos sąjungos teisės įtaka Lietuvos baudžiamajai teisei“ pažymi, kad dažniausiai ES baudžiamosios teisės aktai nėra tiesioginio taikymo ir nusikalstamo elgesio formos turinys valstybėse narėse

interpretuojamas skirtingai, o ES institucijų kompetencija derinti nacionalinę baudžiamąją teisę yra ribota (Švedas G. et al, 2009, p. 11-12, 18).

Darytina išvada, kad BK 249 str. įtvirtinta nusikalstamo susivienijimo samprata šiuo metu yra platesnė nei numatytoji Tarybos pamatiniame sprendime. Finansinės ar kitokios materialinės naudos tikslo ir nusikalstamo susivienijimo struktūros nepriskyrimas formaliems nusikalstamo susivienijimo sudėties požymiams išskiria Lietuvą iš kitų ES valstybių, tačiau Lietuvos teismai turi galimybę plačiau remtis neformaliaisiais sudėties požymiais. BK 249 str. 1, 2, 3 d. sankcijos visiškai atitinka Tarybos pamatinio sprendimo 3 ir 5 str. keliamus reikalavimus.

2. NUSIKALSTAMO SUSIVIENIJIMO PAGRINDINĖS SUDĖTIES ANALIZĖ

2.1. Nusikalstamo susivienijimo sudėties objektas – visuomenės saugumas

Nusikalstamos veikos objektas baudžiamojoje teisėje apibrėžiamas kaip baudžiamojo įstatymo saugomi teisiniai gėriai, į kuriuos kėsiamasi nusikaltimu ar baudžiamuoju nusižengimu. Lietuvos baudžiamosios teisės doktrinoje nusikalstamos veikos objektui apibrėžti vartojamas teisinio gėrio terminas (Švedas G. et al., 2019, p.185). Šie gėriai gali būti individualūs (pvz., nuosavybė, gyvybė) arba visuotiniai (pvz., valstybės suverenitetas, teritorijos vientisumas). Valstybės teisės normomis saugomų ir normaliam asmenų, visuomenės bei pačios valstybės egzistavimui būtinų teisinių gėrių pažeidimas daro žalą atitinkamai visuomenės nariams, jų grupėms ar visai valstybei.

Pagrindinis valstybės teisės aktas, Lietuvos Respublikos Konstitucija, įtvirtina svarbiausių teisinių gėrių apsaugą, pavyzdžiui, žmogaus teisę į gyvybę (19 str.), laisvės neliečiamybę (20 str.), orumo gynimą (21 str.), valstybės teritorijos vientisumą (10 str.), nuosavybės neliečiamybę (23 str.), būsto neliečiamybę (24 str.) ir kt. Šių fundamentalių asmens, visuomenės ir valstybės teisinių gėrių apsauga yra užtikrinama ne tik baudžiamaisiais, bet ir kitais Lietuvos Respublikos įstatymais.

BK Specialiosios dalies XXXV skyrius yra skirtas visuomenės saugumui. Šiame skyriuje, be kitų, įtvirtinta ir nusikalstamo susivienijimo sudėtis (BK 249 str.). Taip pat šiame skyriuje numatyti tokie nusikaltimai kaip priskirtini grupių, kurių tikslas – daryti teroristinius nusikaltimus kūrimas ir veikla (BK 249¹ str.), teroro aktas (BK 250 str.), teroristinių nusikaltimų kurstymas (BK 250¹ str.), verbavimas teroristinei veiklai (BK 250² str.), grasinimas padaryti teroristinį nusikaltimą (BK 250³ str.), teroristinės veiklos finansavimas ir rėmimas (BK 250⁴ str.), teroristų rengimas ir mokymasis teroristiniais tikslais (BK 250⁵ str.), vykimas teroristiniais tikslais (BK 250⁶ str.), orlaivio, laivo ar kitos viešojo ar krovininio transporto priemonės ar stacionarios platformos kontinentiniame šelfe užgrobimas (BK 251 str.), piratavimas (BK 251¹ str.), žmogaus pagrobimas įkaitu (BK 252 str.). Grėsmė visuomenės saugumui paprastai siejama su pavojumi didelei arba neapibrėžtai žmonių grupei.

Nusikalstamo susivienijimo veikos objektas yra visuomenės saugumas. Taip pat papildomais nusikalstamo susivienijimo objektais gali būti finansų sistema, žmogaus gyvybė ar sveikata, turtiniai interesai. Nors nusikalstamo susivienijimo nariai kėsiasi ne tik į tą objektą, į kurį kėsiasi darydami konkrečius nusikaltimus, bet ir, veikdami tiesiogine

tyčia, kėsinausi į visuomenės saugumą (Gruodytė E. et al., 2022, p. 357). Nusikalstamų susivienijimų egzistavimas tiesiogiai kelia grėsmę visuomenės ir valstybės funkcionavimui. Visame pasaulyje veikia įvairios nusikalstamos grupuotės, besiskiriančios dydžiu, geografine padėtimi, giminystės ryšiais, veiklos sferomis tiek savo šalies viduje, tiek už jos ribų, vidaus struktūra, veiksmų kombinacijomis ir pan., tačiau dažniausiai jos kėsinausi į visuomenės saugumą.

Teismų praktikoje, attribojant nusikalstamą susivienijimą nuo organizuotos grupės, nuosekliai pabrėžiama, kad inkriminuojant BK 249 str. 1 d. numatytą savarankišką nusikaltimą, būtina nustatyti, jog dalyvavimas neginkluoto nusikalstamo susivienijimo veikloje kelia grėsmę visuomenės saugumui. 2025 m. vasario 26 d. LAT nutartyje pažymėta, kad finansiniai nusikaltimai, ypač daromi dalyvaujant nusikalstamoje organizacijoje, yra pavojingi (Europos Parlamento ir Europos Sąjungos Tarybos direktyvos (ES) 2017/1371 preambulės 19 punktas), tačiau būtina kiekvienoje byloje įrodyti atitinkamo organizuotumo lygį (LAT 2025 m. vasario 26 d. nutartis). Kasacinės instancijos teismas akcentuoja, kad nustatant nusikalstamo susivienijimo egzistavimą, negalima remtis vien tik formaliaisiais BK išvardytais požymiais, būtina analizuoti ir daug neformaliųjų požymių ir tik išsamios analizės pagrindu vertinti, ar konkreti nusikalstama grupė yra pasiekusi išimtinį pavojingumo visuomenei lygmenį. Šiame kontekste reikia pažymėti „Šiaulių policininkų nusikalstamo susivienijimo“ byloje organizuotas nusikalstamų veikų tyrimas ir prevencija buvo pripažintas savaime pavojinga veikia, kuria kėsinausi į visuomenės saugumą (LAT 2023 m. birželio 19 d. nutartis).

Verta atkreipti dėmesį į LAT poziciją organizuoto nusikalstamumo kontrabandos bylose. Iš esmės tokio pobūdžio nusikalstamos veikos ištis yra itin pavojingos valstybei ir visuomenei. Kontrabanda daroma žala atsiliepia Lietuvos ekonomikai, sąžiningai konkurencijai, finansų sistemai. Baudžiamojoje byloje Nr. 2K-30-788/2023 kasaciniame skunde prokuroras teigė, kad įstatymų leidėjas, kriminalizuodamas BK 249 str. nurodytą nusikalstamą veiką, neišskiria papildomų nusikalstamos veikos sudėties požymių, kurie būtų siejami atskirai tik su nusikalstamomis veikomis ekonomikai ir verslo tvarkai ar tik su nusikalstamomis veikomis visuomenės saugumui. Ši norma turėtų būti vertinama ir esant pagrindui nusikalstamos veikos kvalifikavimo procese taikoma dėl visų BK specialiojoje dalyje nustatytų nusikalstamų veikų, o ne tik dėl BK XXXV skyriuje įtvirtintų nusikalstamų veikų (LAT 2023 m. vasario 20 d. nutartis). Vertinat LAT motyvus dėl prokuroro kasaciniame skunde nurodytų argumentų reikia pažymėti, kad LAT padarė išvadą, kad nesant aiškių duomenų, kaip realizuota hierarchinė nusikalstamos

organizacijos struktūra, kokiais kriminaliniais metodais buvo jai vadovaujama, kaip buvo palaikoma jos narių drausmė, kaip buvo kaupiamos bendros lėšos, kokios buvo nustatytos narystės, tarpusavio pagalbos, drausminimo, ginčų sprendimo, išdavikų baudimo ar kitos vidinės taisyklės negalima pagrįsti paties nusikalstamo suvienijimo egzistavimo pavojingumą visuomenės saugumui ir jo kriminalizavimą kaip atskiro nusikaltimo, kai bet koks dalyvavimas tokios organizacijos veikloje kvalifikuojamas kaip labai sunkus nusikaltimas.

Galima daryti išvadą, kad visuomenės saugumas yra esminė konstitucinė vertybė. BK 249 str. objektas yra visuomenės saugumas, o papildomais objektais gali būti finansų sistema, žmogaus gyvybė ar sveikata, turtiniai interesai. Teismų praktikoje formalūs ir neformalūs požymiai yra vertinami kaip pagrindžiantys nusikalstamo susivienijimo pavojingumą visuomenės saugumui ir jo kriminalizavimą kaip atskiro nusikaltimo.

2.2. Bendra veika nusikalstamame susivienijime

Nusikalstamos veikos objektyvioji pusė – tai išorinis pavojingo kėsینimosi, pažeidžiančio baudžiamojo įstatymo saugomus teisinius gėrius, pasireiškimas. Baudžiamajame įstatyme numatyti požymiai, apibūdinantys išorinį kėsینimosi pasireiškimą, sudaro nusikalstamos veikos objektyviąją pusę. Baudžiamosios teisės doktrina prie objektyviosios pusės požymių priskiria: pavojingą veiką (veikimą ar neveikimą), nusikalstamus padarinius, priežastinį ryšį tarp veikos ir padarinių, nusikalstamos veikos padarymo laiką, vietą, įrankius, priemones, būdą ir kitas objektyvias aplinkybes. Būtinasis požymis yra tik veika (Švedas G. et. al., 2019, p. 201).

Pagal BK, nusikalstamų veikų baigtumas siejamas su padariniais (materialios sudėty) arba su pačios veikos padarymu (formaliosios sudėty). Visos nusikalstamų veikos skirstomos į nusikaltimus ir baudžiamuosius nusižengimus. Nusikaltimas apibrėžiamas BK 11 str. kaip yra pavojinga ir BK uždrausta veika (veikimas ar neveikimas), už kurią numatyta laisvės atėmimo bausmė. Nusikaltimai gali būti tyčiniai (nesunkūs, apysunkiai, sunkūs ir labai sunkūs) arba neatsargūs. Skirstymo kriterijus yra BK numatytos laisvės atėmimo bausmės rūšis ir jos dydis (Prapiestis J., 2004, p. 95). Veika, kaip objektyviosios pusės požymis, yra priešingas teisei, pavojingas, sąmoningas ir valingas žmogaus elgesys išoriniame pasaulyje. Ji visada objektyviai pavojinga, nes daro žalą baudžiamojo įstatymo saugomiems teisiniams gėriams ar kelia tokios žalos grėsmė. Veika turi būti priešinga

teisei, t. y., jos darymo metu turi būti uždrausta baudžiamojo įstatymo. Žmogus gali būti baudžiamas tik už konkrečią veiką (Švedas G. et al., 2019, p. 203).

Nusikalstamo susivienijimo egzistavimas jau pats savaime siejamas su pavojingais padariniais, labai retai kada pavyksta nusikalstamą susivienijimą neutralizuoti, dar šiam nespėjus padaryti įvairiausių nusikalstamų veikų. Nusikalstamo susivienijimo egzistavimas paprastai išaiškėja, kai sulaikomi jo nariai, teisiami už konkrečių nusikalstamų veikų padarymą (Veršekys P., 2009, p. 26). Nors nusikalstamas susivienijimas formaliai kuriamas bendrai nusikalstamai veikai daryti, išoriškai veika gali pasireikšti veikimu ir neveikimu. Veikimas yra pagrindinė nusikalstamos veikos padarymo forma, apimanti aktyvius veiksmus, kuriais kėsiamasi į baudžiamojo įstatymo saugomus teisinius gėrius. Neveikimas yra pasyvus žmogaus elgesys, sukeliantis ar galintis sukelti tam tikrus išorinio pasaulio pokyčius, ir jam būdingas pavojingumas bei priešiškumas teisei (Švedas G. et al., 2019, p. 206). Pritartina, kad nusikalstamo susivienijimo nusikalstamos veikos: dalyvavimas, organizavimas ir vadovavimas gali būti padaromos tik veikimu (Veršekys P., 2009, p. 27). LAT dalyvavimu nusikalstamame susivienijime pagrįstai pripažįsta ne vien nusikalstamų veikų darymą, bet ir kitokių pavedimų atlikimą: susivienijimo apsaugą, prieglobsčio teikimą dalyviams, rūpinimąsi susivienijimo ginklais, transportu, turtu, lėšomis, informacijos rinkimu ir pan. (LAT 2007 m. vasario 22 d. apžvalga).

Teisės doktrinoje išskiriami du dalyvavimo veikloje požymiai: pastovumas ir funkcionalumas. Pastovumas reiškia, kad kaltininkas prisijungė prie grupės veiklos ne vienam kartui, kad jis atlieka ar įsipareigoja atlikti tam tikras funkcijas nuolat arba ilgesnį laiką, kad dalyvavimas nėra atsitiktinis. Vienkartinis prisijungimas prie susivienijimo daromo nusikaltimo arba kitokio veiksmo atlikimas susivienijimo naudai nelaikytinas dalyvavimu jo veikloje. Baudžiamojoje byloje Nr. 2K-189-1073/2019 kasatorius teigė, kad atsitiktinis prisijungimas prie atskirų nusikalstamo susivienijimo narių daromos veikos, atskiras veiksmas susivienijimo naudai, nesuvokiant jo veiklos, nesudaro pagrindo teigti apie nuolatinius ryšius su susivienijimu, todėl veika turėtų būti kvalifikuojama kaip padaryta bendrininkų arba organizuota grupe (LAT 2019 m. spalio 15 d. nutartis). Tačiau LAT konstatavo, jog byloje nustatyta, kad bendrininkai suvokė dalyvaujantys nusikalstamo susivienijimo veikloje, priklausantys jam ir veikiantys kaip jo nariai, todėl teismai teisingai ir pagrįstai pripažino buvus ne tik objektyviuosius (skirtingi vaidmenys, užduočių pasiskirstymas, veikos planavimas, aiški hierarchija ir kt.), bet ir subjektyviuosius nusikalstamo susivienijimo požymius (BK 25 str. 4 d.).

Funkcionalumas reiškia, kad kaltininkas veikia ar įsipareigoja veikti susivienijimo interesais ne stichiškai, o turėdamas tam tikrą vaidmenį (vadovaujantį ar vykdomąjį) arba užduotį. Baudžiamojoje byloje Nr. 2K-281-942/2018 kasatorius tvirtino, kad asmuo nebuvo paskirtas į konkretų vaidmenį ir pats savęs neidentifikavo kaip vykdančio ar vadovaujančio vaidmens nusikalstamo susivienijimo veikloje, o tik kelis kartus pavežė paketus į nurodytas vietas, neatlikdamas jokių užduočių ir neprisiimdamas vaidmenų (LAT 2018 m. lapkričio 6 d. nutartis). LAT, įvertinęs kiekvieno nario vaidmenį ir atliktas funkcijas, patvirtino, kad jie suvokė esantys aukšto organizuotumo lygio nusikalstamos grupuotės, sukurtos sunkiems ir labai sunkiems nusikaltimams daryti, nariai ir norėjo taip veikti.

Asmuo nusikalstame susivienijime gali turėti tiek pastovius, tiek ir besikeičiančius, t. y. priklausančius nuo konkrečių aplinkybių ir poreikių, vaidmenis ir užduotis (plačiau žr. 2.5 poskyryje). Kaltinami dalyvavimu nusikalstamame susivienijime asmenys dažnai teigia, kad yra nuteisti nepagrįstai, nes nėra įrodymų apie jų savanorišką įsitraukimą, kreipimąsi dėl įstojimo, susitikimo aplinkybes, žinojimą apie ginklus ir sprogmenis, pinigų įnešimą ar ėmimą iš bendros kasos ir pan. Pavyzdžiui, minėtoje sunkiasvorių mašinų vagysčių byloje, kasatorė teigė, kad nėra įrodymų apie susitikimus, dalyvavimą pasitarimuose ar kitokį dalyvavimą vidinėje organizacijoje, ryšius su hierarchine struktūra, statusą, objektyvių duomenų apie bendravimą telefonu ar žinutėmis su kitais nuteistaisiais dėl nusikaltimų darymo, taip pat nedalyvavimą dalijant pinigus (LAT 2019 m. spalio 15 d. nutartis). LAT atmetė kasatorės argumentus ir paliko galioti apeliacinės instancijos teismo sprendimą.

Apibendrinant galima teigti, kad nusikalstamas susivienijimas kuriamas bendrai nusikalstamai veiklai daryti. Dalyvavimui jo veikloje būdingi pastovumo ir funkcionalumo požymiai. Teismų praktikoje ir doktrinoje dalyvavimas suprantamas kaip bet kokių funkcijų, užtikrinančių tikslų pasiekimą, atlikimas, konkrečių nusikalstamų veikų darymas ar rengimas, arba kitokia veikla nusikalstamo susivienijimo naudai. Nusikalstamo susivienijimo nariais gali būti pripažinti ir nuolatinės pagalbinės profesines funkcijas atliekantys įvairūs specialistai (advokatai, gydytojai, buhalteriai).

2.3. Asmenų skaičiaus svarba traktuojant bendrininkavimo formą

Nusikalstamos veikos subjektas yra fizinis asmuo, sulaukęs baudžiamojo įstatymo nustatyto amžiaus ir pakaltinamas. Nuo 2002 m. Lietuvos baudžiamojoje teisėje už fizinio

asmens padarytas tam tikras nusikalstamas veikas atsako ir juridinis asmuo. Pagal BK 2 str., asmuo atsako pagal baudžiamąjį įstatymą tik tuo atveju, jeigu jis yra kaltas padaręs nusikalstamą veiką ir tik jeigu veikos padarymo metu iš jo galima buvo reikalauti įstatymus atitinkančio elgesio. Nusikalstamos veikos subjektu gali būti pripažintas tik pakaltinamas ir baudžiamojo įstatymo nustatyto amžiaus sulaukęs fizinis asmuo. Šie požymiai yra privalomi ne tik nusikalstamos veikos vykdytojui, bet ir bendrininkams (Švedas G. et al., 2019, p. 221).

BK prie nusikalstamos veikos subjektą apibūdinančių aplinkybių priskiria amžių, nepakaltinamumą, ribotą pakaltinamumą, recidyvistą ir pavojingą recidyvistą, apsvaigimą nuo alkoholio, narkotinių, psichotropinių ar kitų psichiką veikiančių medžiagų, taip pat juridinio asmens atsakomybę. BK 13 str. nustatomos dvi amžiaus ribos, nuo kurių galima fizinio asmens baudžiamoji atsakomybė, – 16 metų ir 14 metų. 16 metų amžiaus riba baudžiamosios teisės doktrinoje įvardijama kaip bendroji, nes tokio amžiaus sulaukęs asmuo fizinis asmuo atsako už daugumą BK numatytų nusikaltimų ir baudžiamųjų nusižengimų, taip pat už rengimąsi padaryti nusikaltimą, pasikėsinimą padaryti nusikalstamą veiką, už nusikalstamas veikas padarytas bendrininkaujant. Pagal 249 str. baudžiamojon atsakomybėn gali būti traukiamas tik 16 metų amžiaus sulaukęs asmuo. Asmuo, būdamas 14 metų amžiaus atsakys už nusikalstamas veikas padarytas nusikalstamame susivienijime tik sulaukęs 16 metų amžiaus. Nusikalstamoms veikoms padarytoms esant 14 amžiaus remiantis BK 13 str. priklausomai nuo veikų pobūdžio baudžiamoji atsakomybė visai neiškils arba iškils tik pagal atitinkamą straipsnį be sutapties su nusikalstamo susivienijimo BK 249 str. Esant 16 metų pagal 249 str. atsakys visi dalyviai kaip vykdytojai (BK 26 str. 5 d.).

Pagal Lietuvos baudžiamąjį įstatymą juridinio asmens baudžiamosios atsakomybės pagrindas yra tik tos fizinio asmens padarytos nusikalstamos veikos, už kurių padarymą BK Specialioje dalyje nustatyta juridinio asmens atsakomybė. Juridiniu asmeniu pagal Civilinį kodeksą laikoma savo pavadinimą turinti įmonė, įstaiga ar organizacija, kuri gali savo vardu įgyti ir turėti teises bei pareigas, būti ieškovu ar atsakovu teisme. Pabrėžtina, kad valstybės ir savivaldybės įmonės, viešosios įstaigos, kurių savininkė ar dalininkė yra valstybė ar savivaldybė, taip pat akcinės bendrovės bei uždarnosios akcinės bendrovės, kurių visos akcijos ar jų dalis nuosavybės teise priklauso valstybei ar savivaldybei, nelaikomos valstybės ir savivaldybės institucijomis ar įstaigomis, todėl gali būti nusikalstamos veikos subjektu (Švedas G. et al., 2019, p. 242). D. Soloveičiko nuomone „juridinių asmenų baudžiamoji atsakomybė yra tikslinga ir reikalinga, nes alternatyvių juridinių asmenų

teisinės atsakomybės formų analizė patvirtina, kad šios formos, įskaitant organizacijų atsakomybę, nėra veiksmingos arba bent jau negali užtikrinti pavojingos organizacijų veikos (veikų) prevencijos“ (Soloveičikas D., 2006, p. 222). Pritartina P. Veršekio nuomonei, kad nebuvo tinkamai įgyvendinta juridinio asmens baudžiamoji atsakomybė už BK 249 str. Nusikalstamas susivienijimas yra viena iš bendrininkavimo formų, o BK 24 str. 1 d. įtvirtintas bendrininkavimo apibrėžimas nustato nuostatą, kad bendrininkavimas galimas tik tarp fizinių asmenų: bendrininkavimas yra tyčinis bendras dviejų ar daugiau tarpusavyje susitarusių pakaltinamų ir sulaukusių BK 13 str. nustatyto amžiaus asmenų dalyvavimas darant nusikalstamą veiką. 2005 m. birželio 23 d., nepakeitus BK bendrosios dalies normos, buvo papildyta specialiosios dalies nusikalstamo susivienijimo norma BK 249 str. 4 d. Tokiu būdu buvo sukurta kolizinė situacija, nes minėtieji bendrosios ir specialiosios dalies straipsniai pradėjo prieštarauti vienas kitam (Veršekys P., 2009, p. 30).

Tarptautinė baudžiamoji teisė ir ES teisės aktai, nustatantys valstybių pareigą įtvirtinti juridinio asmens atsakomybę (kuri gali būti ir baudžiamoji, ir administracinė, ir ekonominių sankcijų) už tam tikrus nusikaltimus, apibrėžia juridinio asmens atsakomybės pagrindus ir sąlygas, taip pat rekomenduojamas bausmes ir kitas baudžiamąsias priemones. Europos valstybių požiūris į juridinių asmenų baudžiamąją atsakomybę per pastaruosius 25 metus pasikeitė iš esmės. Antai Jungtinė karalystės ir Airijos teisės sistemose juridinio asmens baudžiamoji atsakomybė įtvirtinta jau senai, o kontinentinės teisės sistemos valstybės ją nustatė gerokai vėliau: Portugalija – 1984 m., Švedija – 1986 m., Norvegija – 1991 m., Islandija – 1993 m., Prancūzija – 1994 m., Suomija – 1995 m., Danija – 1996 m., Belgija – 1999 m., Slovėnija – 1999 m., Vengrija – 2001 m., Estija, Malta – 2002 m., Šveicarija, Kroatija, Lenkija, Bulgarija – 2003 m., Austrija – 2005 m. (Švedas G. ir etc., 2019, p. 245) Lietuvoje BK 20 str. 2 d. numato, kad juridinis asmuo atsako už fizinio asmens padarytas nusikalstamas veikas tik tuo atveju, jeigu nusikalstamą veiką juridinio asmens naudai arba interesais padarė fizinis asmuo, veikęs individualiai ar juridinio asmens vardu, jeigu jis, eidamas vadovaujančias pareigas juridiniame asmenyje, turėjo teisę: 1) atstovauti juridiniam asmeniui arba 2) priimti sprendimus juridinio asmens vardu, arba 3) kontroliuoti juridinio asmens veiklą. Pažymėtina, kad BK 20 str. 5 d. traktuoja, kad juridinio asmens baudžiamoji atsakomybė nepašalina fizinio asmens, kuris padarė, organizavo, kurstė arba padėjo padaryti nusikalstamą veiką, baudžiamosios atsakomybės. Juridinio asmens baudžiamosios atsakomybės už jo naudai arba jo interesais fizinio asmens padarytą, organizuotą, kurstytą ar padėtą padaryti nusikalstamą veiką nepašalina fizinio

asmens baudžiamoji atsakomybė, taip pat tai, kad fizinis asmuo už šią veiką atleidžiamas nuo baudžiamosios atsakomybės arba jis nėra traukiamas atsakomybėn dėl kitų priežasčių.

BK 249 str. numatyto nusikalstamo susivienijimo subjektais gali būti tik amžių ir pakaltinamumą atitinkantys trys ar daugiau asmenų. Teismų praktikoje trijų ar daugiau asmenų dalyvavimas nusikalstamame susivienijime būna aiškus iš bylos faktų, o dalyviai tiesiog įvardijami. LAT yra akcentavęs, jog tokia praktika įstatymo nepažeidžia (LAT 2007 m. vasario 22 d. apžvalga). Pavyzdžiui, vienoje iš LAT bylose buvo atmestas kasatorių argumentas, jog nebuvo įrodytas minimalus reikiamas nusikalstamo susivienijimo narių skaičius. Kasatoriai teigė, kad nors teismas nurodė tris dalyvius (V. Š., V. B. ir G. R.), tačiau G. R. nepadarė sunkaus nusikaltimo kartu su kitais nuteistaisiais. LAT konstatavo, kad bylos medžiaga paneigia šį teiginį, nustačius, jog nusikalstamas susivienijimas veikė aštuonerius metus ir per tą laiką jame dalyvavo vienuolika asmenų, iš kurių dauguma buvo nuteisti už sunkius nusikaltimus (LAT 2006 m. vasario 28 d. nutartis). Kitoje baudžiamojoje byloje LAT konstatavo, jog vienas asmuo gali suburti ir organizuoti nusikalstamą susivienijimą, atmesdamas gynėjų argumentą, kad nebuvo nustatytas būtinasis trijų ar daugiau asmenų požymis, nes nuosprendyje kaip susivienijimo kūrėjai nurodyti ir penki mirę asmenys (LAT 2016 m. birželio 16 d. nutartis).

Lyginant BK 25 str. 4 d. (organizuota grupė) ir 5 d. (nusikalstamas susivienijimas) nuostatas, matyti, kad organizuotai grupei pakanka bent dviejų asmenų ir jos veikla neatsiejama nuo konkrečių nusikaltimų darymo bet kurioje stadijoje, kiekvienam grupės nariui atliekant tam tikrą užduotį ar vaidmenį (LAT 2007 m. vasario 22 d. apžvalga). Naftos grobimo byloje Nr. 2K-57/2013 kasatoriaus teigė, kad dalyvavusių asmenų veiksmai neatitinka BK 249 str. požymių, nes jų tikslas buvo tik pagrobti dyzelinį kurą, o ne susivienyti daryti įvairius visuomenei pavojingus nusikaltimus. Anot kasatoriaus, vien didesnio nei trijų asmenų dalyvavimas grobiant kurą automatiškai nereiskia nusikalstamo susivienijimo buvimo, ypač atsižvelgiant į tai, kad tokio pobūdžio vagystė vienam ar dviem asmenims yra sunkiai įgyvendinama ir reikalauja specialių žinių bei įgūdžių. Tačiau teisėjų kolegija šiuos argumentus atmetė, nustačiusi esmines nusikalstamo susivienijimo buvimą patvirtinančias aplinkybes: tikslą grobti didelius kiekius dyzelino, susitarimą (sukuriant nusikalstamą susivienijimą), pasiskirstymą vaidmenimis, konkrečių užduočių turėjimą (LAT 2013 m. vasario 26 d. nutartis).

Baudžiamojoje teisėje kyla problema tais atvejais, kai ikiteisminio tyrimo metu nenustatomi galimi bendrininkai arba asmenys, kurių paieška yra paskelbta, ir dėl to nėra galimybės nustatyti šių asmenų kaltės turinio, nes jiems nepareikšti įtarimai, neatlikti

procesiniai veiksmai ir byloje trūksta įrodymų, patvirtinančių jų dalyvavimą nusikalstamoje veikloje. Tokiomis aplinkybėmis bendrininkavimas su nenustatytu ar ieškomu asmeniu nėra konstatuojamas ir tai nelaikoma atsakomybę sunkinančia aplinkybe pagal BK 60 str. (LAT 2006 m. lapkričio 21 d. nutartis). Kadangi tokių asmenų pakaltinamumo ir amžiaus patikrinimas yra neįmanomas, kyla klausimas dėl bendrininkavimo fakto konstatavimo (LAT 2009 m. sausio 6 d. nutartis). Vis dėl to, LAT yra pažymėjęs, kad nenustatytas asmuo gali būti žinomas, tačiau besislapstantis nuo teisėsaugos institucijų, o teismas apie šio asmens amžių, gebėjimą suvokti ir valdyti savo veiksmus, susitarimą su kaltinamuoju bei tyčios turinį gali spręsti remdamasis byloje surinktais įrodymais ir faktinėmis aplinkybėmis. Todėl bendrininkavimo su nenustatytu asmeniu pašalinimas iš kaltinimo neturėtų būti formalus, o bendrininkavimo konstatavimas tokiu atveju nebūtinai reiškia netinkamą baudžiamojo įstatymo taikymą (LAT 2009 m. sausio 6 d. nutartis). LAT 2020 m. nutartyje taip pat konstatavo, kad nusikalstamos veikos dalyvio įvardijimas procesiniuose dokumentuose kaip nenustatyto asmens nebūtinai reiškia, kad apie jį nieko nežinoma ir kad nėra galimybių nustatyti jo indėlio į bendrą veiką, susitarimo su kaltinamuoju bei jų tyčios bendrumo. Teismas, vertindamas byloje surinktus įrodymus ir faktines aplinkybes, gali spręsti apie tokio asmens amžių, pakaltinamumą ir dalyvavimą nusikalstamoje veikloje (LAT 2020 m. lapkričio 5 d. nutartis). Vilniaus universiteto Lietuvos baudžiamosios teisės vadovėlyje J. Prapiestis abejoja LAT Baudžiamųjų bylų skyriaus plenarinės sesijos teiginiu dėl galimo bendrininkavimo su nenustatytu asmeniu, kurio amžiaus ir pakaltinamumo patikrinimas kartais yra neįmanomas, keldamas klausimą, ar LAT laiko amžių ir pakaltinamumą būtiniais kiekvieno bendrininko požymiais. Bendrininkavimas yra galimas tik tada, kai nusikalstamą veiką daro ne mažiau kaip du fiziniai asmenys, todėl nusikalstamai veikai daryti pasitelkiamas fizinio subjekto bendrųjų požymių neturintis asmuo (pvz. mažametis) arba toks asmuo, kuris dėl tos veikos nėra kaltas, negali būti laikomi bendrininkais. Kaltininkas, pasinaudojęs tokiais asmenimis tarsi nusikalstamos veikos padarymo įrankiais, atsako kaip tiesioginis tam tikros nusikalstamos veikos vykdytojas, veikęs vienas (Švedas G. et al., 2019, p. 360).

Kitas svarbus aspektas, kurio Lietuvos teismų praktikoje dar nebuvo – juridinio asmens dalyvavimas nusikalstamame susivienijime. Nors juridinis asmuo BK Specialiojoje dalyje numatytais atvejais gali atsakyti už fizinio asmens padarytas nusikalstamas veikas, jis negali būti tiesioginiu bendrininkavimo subjektu (Švedas G. et al., 2019, p. 360). Pažymėtina, kad susivienijimo nariu gali būti pripažinti kitų specialybių atstovai, kurie

dalyvauja nusikalstamo susivienijimo veikloje panaudodami savo profesines žinias, t. y. teisėsaugos pareigūnai, advokatai, informatikai ir pan., tačiau tam būtina nustatyti visus formaliuosius ir neformaliuosius požymius. Pavyzdžiui, baudžiamojoje byloje Nr. 2K-189-1073/2019 buvo nustatytas tik piktnaudžiavimas tarnybine padėtimi, bet ne priklausymas nusikalstamam susivienijimui. Byloje nustatyta, kad E. P., siekdamas turtinės naudos, neteisėtai naudojo neviešą tarnybinę informaciją ir perdavė ją nusikalstamo susivienijimo nariams bei nenustatytiems asmenims, kurie šiuos duomenis panaudojo gamindami netikrus transporto priemonių numerius ir registracijos dokumentus, vėliau panaudotus didelės vertės transporto priemonių vagystėms (LAT 2019 m. spalio 15 d.). Tokios teismų išvados atitinka tiek įstatymu įtvirtintą reguliavimą, tiek ir suformuotą teismų praktiką tokio pobūdžio bylose (kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-7-84-489/2018, 2K-348-648/2018).

Taigi, nusikalstamo susivienijimo subjektai gali būti tiek fiziniai, tiek juridiniai asmenys. Svarbus šios sudėties požymis yra tai, kad BK 249 str. taikymui būtinas ne mažesnis nei trijų asmenų susibūrimas bendrai nusikalstamai veikai daryti, o juridinis asmuo šiuo atveju laikomas atskiru asmeniu. Juridinio asmens kaltė pasireiškia per fizinio asmens, veikiančio juridinio asmens naudai, padarytą nusikalstamą veiką. Kiekybinis trijų dalyvių kriterijus padeda atskirti nusikalstamą susivienijimą nuo kitų bendrininkavimo formų.

2.4. Nusikalstamo susivienijimo tikslas – daryti nusikaltimus

Nusikalstamos veikos subjektyvioji pusė apibūdina vidinį pavojingo kėsینimosi, pažeidžiančio baudžiamojo įstatymo saugomus teisinius gėrius, aspektą. Kiekvienas žmogaus poelgis (veikimas ar neveikimas), taip pat ir nusikalstamas, yra bendra žmogaus išorinės (objektyviosios) ir vidinės (subjektyviosios) veikos vienybė (Švedas G. et al., 2019, p.251) Sistemine BK Bendrosios ir Specialiosios dalių straipsnių normų analizė iš visų vidinės veikos požymių išskiria kaltę, motyvą, tikslą ir emocijas, kurie veikia žmogaus elgesį ir atskleidžia veikos vidinę esmę. Šie požymiai yra tarpusavyje susiję ir priklauso vienas nuo kito.

Subjektyviųjų požymių teisinė reikšmė yra nevienoda. Kaltė, kaip asmens psichinis santykis su daroma veika ir jos padariniais, yra būtinas kiekvienos nusikalstamos veikos sudėties elementas (BK 2 str. 3 d.). Formaliosios sudėties atveju tiesioginės tyčios valinis

elementas reiškia, kad kaltininko valia yra nukreipta į pavojingos veikos darymą, o pati veika yra laikoma nusikalstama ir pavojinga nepriklausomai nuo padarinių atsiradimo.

Pažymėtina, kad teismų praktikoje linkstama pabrėžti kiek ir kokių veikų nusikalstamas susivienijimas yra padaręs. Šiame kontekste reikia pažymėti, kad LAT 2007 m. vasario 22 d. teismų praktikos nusikalstamo susivienijimo baudžiamosiose bylose apibendrinimo apžvalgoje nurodė, kad nusikalstamas susivienijimas gali daryti ne tik sunkius ar labai sunkius nusikaltimus, bet ir lengvesnius nusikaltimus ar net baudžiamuosius nusižengimus, o šių nusikaltimų padarymas nepaneigia tikslo daryti sunkius ar labai sunkius nusikaltimus (LAT 2007 m. vasario 22 d. apžvalga). 2013 m. BK 25 str. buvo papildytas, numatant, kad nusikalstamo susivienijimo tikslas gali būti ne tik vieno ar kelių sunkių ir labai sunkių, bet ir vieno ar kelių apysunkių nusikaltimų darymas.

Taigi, nusikalstamas susivienijimas gali daryti ir lengvesnius nusikaltimus, kurie atskiriami nuo sunkių ir labai sunkių nusikaltimų. LAT 2013 m. vasario 26 d. nutartyje pažymėjo, kad apysunkiai ar nesunkūs nusikaltimai gali būti nusikalstamo susivienijimo veiklos elementas, pabrėždamas suderintą veiklą bendram tikslui pasiekti, iš anksto parengtą planą ir kitų asmenų įtraukimą į nusikalstamų veikų darymą (LAT 2013 m. vasario 26 d. nutartis).

LAT 2007 m. spalio 16 d. nutartyje konstatavo, kad didelės vertės valstybės biudžeto lėšų užvaldymas apgaule yra sudėtingas nusikaltimas, kuriam padaryti būtinas planavimas, užduočių paskirstymas, informacijos rinkimas ir kontaktų ieškojimas (LAT 2007 m. spalio 16 d. nutartis). Šiuo atveju susivienijimas padaryti vieną, bet sistemingą sunkų nusikaltimą buvo pripažintas nusikalstamu susivienijimu. LAT 2019 m. spalio 15 d. nutartyje, nagrinėjant didelės vertės transporto priemonių ir jose esančių krovinių vagystes ES šalyse, tarp kaltinimų įvardijo ir baudžiamąjį nusižengimą, pabrėždamas bylos sudėtingumą dėl didelės kaltinimų apimties, įskaitant vieną labai sunkų nusikaltimą (BK 249 str.), dvidešimt septynis sunkius, du apysunkius ir vieną baudžiamąjį nusižengimą, susijusius su turtiniais nusikaltimais, padarytais dalyvaujant nusikalstamo susivienijimo veikloje užsienio valstybėse (LAT 2019 m. spalio 15 d. nutartis).

Teismų sprendimuose tikslas daryti apysunkius, sunkius ar labai sunkius nusikaltimus nėra aptariamas kaip kvalifikavimui reikšmingas požymis, tačiau jo buvimas atskleidžiamas per nuorodas į nusikalstamo susivienijimo realiai padarytus atitinkamo sunkumo nusikaltimus. P. Veršekio nuomonė dėl susivienijimo tikslo siaurinimo iki labai sunkių nusikaltimų darymo (Veršekys P., 2009, p. 33) yra kritikuotina, nes 2009 m. ji buvo pareikšta neatsižvelgiant į Tarybos pamatinio sprendimo reikalavimus. Nusikalstamo

susivienijimo veikos dažnai apima ir tokias nesunkias nusikalstamas veikas kaip dokumentų klastojimas ir pan.

Apibendrinant, nusikalstamas susivienijimas suburiamas daryti nusikaltimus ilgalaikėje perspektyvoje, todėl per ilgą jo egzistavimo laikotarpį gali būti padaromos įvairaus sunkumo nusikalstamos veikos. Esamas reglamentavimas palengvina vienos pavojingiausių nusikalstamų veikų įrodinėjimą. Kita vertus, asmenys nusikalstame susivienijime gali dalyvauti ir dėl kitokių motyvų ar tikslų, pavyzdžiui, vedami baimės ar pagarbos autoritetingiems vadovams. Nusikalstamo susivienijimo subjektyvioji pusė pasireiškia per tikslą daryti nusikaltimus, o konkrečios įvairaus sunkumo nusikalstamos veikos kvalifikuojamos savarankiškai pagal realios sutapties taisykles.

2.5. Pastovūs tarpusavio ryšiai ir vaidmenų pasidalijimas

Teismų praktikoje reikšmingas dėmesys skiriamas nusikalstamo susivienijimo organizacinei struktūrai, vidinei drausmei, dalyvių specializacijai, veiklos planavimui, pavedimų vykdymo kontrolei, bendroms lėšoms, ryšių ir transporto priemonių turėjimui bei konspiraciniams bendravimo būdams. Nusikalstamo susivienijimo narių veikos dažnai būna ilgalaikės ir suplanuotos. Kaltinamieji savo ryšius paprastai apibūdina kaip epizodinius ar spontaniškus. Pastovumas reiškia, kad asmens dalyvavimas nėra atsitiktinis, jis nuolat arba ilgą laiką atlieka tam tikras funkcijas. Kaip pavyzdį galima pateikti „Agurkinių“ baudžiamąją bylą, kur nustatyta, kad neteisėtas disponavimas dideliais kiekiais narkotinių ir psichotropinių medžiagų, jų kontrabanda ir realizavimas buvo įmanomi tik suvienijus visų bendrininkų pastangas (LAT 2021 m. birželio 23 d. nutartis). Pažymėtina, kad nustačius bendrus bendrininkų veiksmus, susitarimą veikti bendra tyčia, bendrininkavimas gali neatitikti nei vienos iš BK 25 str. įtvirtintų bendrininkavimo formų ir būtų laikomas paprastu (LAT 2014 m. balandžio 8 d. nutartis).

2018 m. kasacinis teismas, nagrinėdamas stabiliai veikusio nusikalstamo susivienijimo bylą, tarpusavio ryšių ir vaidmenų pasidalinimo požymį atskleidė per šias aplinkybes: narių vaidmenų pasiskirstymą (atsakomybę už naujų narių įtraukimą, žemesnės grandies narių koordinavimą, narkotikų pardavimo skatinimą, nepaklusniųjų fizinį ir psichologinį smurtą drausmei palaikyti), narkotinių medžiagų perdavimą per slėptuves, suimtiems nariams samdomus gynėjus, kurių paslaugos apmokamos iš bendros kasos (LAT 2018 m. lapkričio 6 d. nutartis).

LAT yra išaiškinęs, kad BK 24 str. 1 dalyje numatytas susitarimas bendrininkaujant gali būti tiek išankstinis, tiek spontaniškas, įvairiose formose (žodžiu, raštu, konkludentiniais veiksmais), todėl nebūtina nustatyti, kad visi bendrininkai yra išsamiai aptarę nusikalstamos veikos atlikimo detales (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. kovo 20 d. nutartis). PVM sukčiavimo bylose svarbu ne tik įrodyti patį bendrininkavimą, bet ir nustatyti kiekvieno dalyvio vaidmenį (vykdytojas, padėjėjas ir kt.). Vykdimu laikomi ne tik fiziniai veiksmai, susiję su suklastotų sąskaitų faktūrų įgijimu, pateikimu VMI, neteisėtai gautų pinigų disponavimu, bet ir vadovaujančių asmenų sprendimai, nurodymai pavaldiems asmenims (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. kovo 3 d. nutartis).

Teismų praktikoje laikomasi pozicijos, kad pastovių ryšių požymis nereiškia, jog visi nusikalstamo susivienijimo nariai turi dalyvauti kiekviename nusikaltime (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. liepos 1 d. nutartis). Šiam požymiui konstatuoti gali būti reikšmingos įvairios aplinkybės, o nenustačius vienos ar kelių iš jų, pakanka kitų aplinkybių visumos. Vienoje byloje nustatyta, kad susivienijimas veikė ilgą laiką, o jame dalyvavę asmenys buvo susieti glaudžiais kasdieniais ryšiais, bendradarbiaudami planuojant, rengiant ir vykdant nusikaltimus bei naudojantis jų rezultatais (LAT 2010 m. birželio 22 d. nutartis). Kitoje byloje asmenys buvo išteisinti pagal BK 249 str., nes teismas nenustatė aiškaus vaidmenų pasiskirstymo, organizacinės hierarchijos ir vidinės struktūros, grindžiamos paklusnumo santykiais, taip pat nenustatė bendros kasos (LAT 2012 m. balandžio 19 d. nutartis).

Gana aukšto organizuotumo lygio kontrabandos nusikaltimai, nepaisant tarptautinio pobūdžio, pareigūnų įtraukimo ir konspiracijos, dažniausiai nekvalifikuojami pagal BK 249 str., nes nenustatoma požymių visuma, leidžianti atskirti šį nusikaltimą nuo organizuotos grupės, būtent – hierarchinės struktūros, drausmės ir subordinacijos palaikymo, periodinių pasitarimų, pelno dalijimosi, bendrai kaupiamų lėšų (bendros kasos) (LAT 2023 m. vasario 20 d. nutartis, LAT 2025 m. vasario 6 d. nutartis). Tokių nusikalstamų veikų trukmė, jų skaičius, įvairovė, organizuotumas, susitelkimas, koordinavimas, vaidmenų ir užduočių pasiskirstymas, įmonių ir transporto priemonių pirkimas nusikaltimams daryti, valstybei padarytos žalos dydis rodo sudėtingesnę vykdymo mechanizmą. Tačiau vien šie kiekybiniai požymiai, nenustačius ir aukštesnio organizuotumo lygį rodančių požymių, nepakankami pripažįstant asmenis kaltais dėl dalyvavimo nusikalstamo susivienijimo veikloje.

Verta paminėti neįsiteisėjusį Vilniaus apygardos teismo 2024 m. vasario 29 d. nuosprendį dėl Pravieniškių pataisos namuose padarytų sunkių nusikaltimų. Teismas

konstatavo, kad kriminalinės subkultūros pripažinimas ir laikymasis nėra konkrečios grupuotės skiriamasis bruožas, identifikuojantis ją kaip nusikalstamą susivienijimą. Teismo vertinimu, formaliai kriminalinė subkultūra nėra nusikalstamo susivienijimo nusikaltimo sudėties požymis, taip pat nėra skiriamasis šios bendrininkavimo formos požymis. Kriminalinė subkultūra taip pat nėra baudžiamosios atsakomybės dalykas, t. y. už jos laikymąsi, pripažinimą ar toleravimą nėra numatytos baudžiamosios atsakomybės (Vilniaus apygardos teismo 2024 m. vasario 29 d. nuosprendis). Įdomu pastebėti, kad jeigu būtų nuspręsta, kad egzistavo nusikalstamas susivienijimas, atsakomybėn turėtų būti patraukta ir valstybė.

Atskirai pažymėtina LAT Baudžiamųjų bylų skyriaus išplėstinės septynių teisėjų kolegijos 2023 m. birželio 19 d. nutartis „Šiaulių policininkų“ byloje. Teismas nuteisė 5 policijos pareigūnus už įvairius sunkius ir apysunkius nusikaltimus, konstatuodamas, kad jų veikos atitiko nusikalstamo susivienijimo požymius. Kolegija pateikė naują hierarchinės struktūros požymio interpretaciją, pabrėždama, kad hierarchija nebūtinai turi būti formali ir griežta, o gali pasireikšti per tarnybinius ryšius, leidžiančius išnaudoti valstybės suteiktas priemones nusikalstamiems tikslams. LAT šioje nutartyje nurodė, kad hierarchinė struktūra yra būdinga tik trečdaliui šiuolaikinių nusikalstamų grupių. Kiti požymiai, kiekvienu atveju vertintini teismo, yra šie: nusikalstamos grupės stabilumas, tęstinumas, smurtas ir korupcinio pobūdžio veikos, lankstumas, organizuotumas, nusikalstamų veikų organizavimo mechanizmai ir schemos bei pavojingumas 2016 m. lapkričio 11 d. byloje Nr. 2K-545/2006 aptartas atvejis, kai pripažįstama, kad nusikalstamas susivienijimas gali egzistuoti ir egzistuoja net ir tada, kai nustatoma, jog visi jo dalyviai yra tik nariai, veikę neturėdami aiškos organizacinės hierarchijos ir formalaus vadovo (LAT 2023 m. birželio 19 d. nutartis). Vis dėl to, 2025 m. LAT konstatavo, kad ši nutartis negali būti laikoma precedentu (LAT 2025 m. vasario 26 d. nutartis). Autoriaus subjektyvia nuomone, „Šiaulių policininkų“ šis LAT išaiškinimas labiau laikytinas išimtimi, nulemta konkrečių bylos aplinkybių, nei naujausia LAT praktika.

Apibendrinant galima konstatuoti, kad hierarchinė struktūra, vadovavimo kriminaliniai metodai, bendros lėšos, tarpusavio pagalbos, drausminimo, ginčų sprendimo, išdavikų baudimo ar kitos vidinės taisyklės teismų praktikoje vertinamos kompleksiskai. Nusikalstamas susivienijimas pasižymi veiklos tęstinumu, didesniu bendrininkų organizuotumu ir pavojingumu. Pastovių nuolatinių ryšių ir vaidmenų pasidalijimo požymio nustatymas yra sudėtingiausias inkriminuojant BK 249 str.

3. KVALIFIKUOJANTYS NUSIKALSTAMO SUSIVIENIJIMO POŽYMAI

3.1. Dalyvavimas ginkluoto nusikalstamo susivienijimo veikloje

Pagal 2025 m. sausio 1 d. Lietuvos Respublikos ginklų ir šaudmenų kontrolės įstatymo redakciją, šaunamasis ginklas apibrėžiamas kaip ginklas, iš kurio sprogstamųjų medžiagų degimo produktų slėgio jėga per vamzdį paleidžiamos kulkos, sviediniai ar kitos veikliosios medžiagos taikiniui paveikti per atstumą arba duodamas garso ar šviesos signalas. Šaunamaisiais ginklais laikomos ir pagrindinės jų dalys, įskaitant pistoleto (revolverio) rėmą, vamzdį, uokšą, būgnelį, spyną, šovinio lizdą ir į vamzdį įdedamą idėklą (Žinios, 2002, Nr. 13-467).

Pagal 2023 m. balandžio 1 d. Lietuvos Respublikos sprogmenų apyvartos kontrolės įstatymo redakciją sprogmuo – tai sprogstamosios medžiagos ir sprogdinimo priemonės, priskiriamos Jungtinių Tautų rekomendacijų dėl pavojingų prekių pirmajai klasei, taip pat įtaisai su sprogstamąja medžiaga, specialiai pagaminti sprogdinti ar tam tikromis sąlygomis sprogti (Žinios, 2003, Nr. 17-701).

Dalyvavimas ginkluoto nusikalstamo susivienijimo veikloje (249 str. 2 d.) konstatuojamas, kai nusikalstamas susivienijimas turi bent vieną šaunamojo ginklo ar sprogmenų vienetą arba tokį kiekį sprogstamųjų medžiagų, kuris yra pakankamas sukelti sprogimui, pavojingam žmonių gyvybei, sveikatai ar turtui. Daiktų priskyrimas šaunamajam ginklui, sprogmeniui ar sprogstamajai medžiagai nustatomas pagal Lietuvos Respublikos ginklų ir šaudmenų kontrolės įstatymo nuostatas (Žinios, 2002-02-06, Nr. 13-467) bei ekspertų ar specialistų išvadas. Faktas, kad nusikalstamo susivienijimo narys teisėtai įsigijo ir turėjo leidimą laikyti bei nešioti šaunamąjį ginklą, nepašalina veikos 249 str. 2 d. požymio, jei šie daiktai buvo skirti nusikalstamo susivienijimo tikslams pasiekti. Inkriminuojant BK 249 str. 2 d., pakanka, kad bent vienas nusikalstamo susivienijimo narys turėjo minėtus daiktus nusikalstamo susivienijimo tikslams įgyvendinti ir kad mažiausiai trys nariai žinotų apie šių daiktų buvimą bei jų naudojimą nusikalstamo susivienijimo tikslams. Nusikalstamas susivienijimas pripažįstamas ginkluotu, jis turi turėti tokį kiekį sprogstamųjų medžiagų ar sprogmenų, kuris būtų pakankamas sukelti sprogimui, pavojingam žmogaus gyvybei, sveikatai ar turtui (Gruodytė E. et al., 2022, p. 373). Nedidelis sprogstamųjų medžiagų kiekis, nesukeliantis realaus pavojaus žmonėms ir turtui, nelaikomas pagrindu pripažinti nusikalstamą susivienijimą ginkluotu (Prapiestis J., 2010, p. 229).

„Agurkinių“ baudžiamojoje byloje buvo nustatyti visi nusikalstamo susivienijimo nusikaltimo sudėties požymiai: trijų ir daugiau asmenų suburtas susivienijimas sunkiems ir labai sunkiems nusikaltimams daryti, turintis vidinę struktūrą, narių pavaldumą, stabilius ryšius, bendrą kasą, vaidmenų ir užduočių pasiskirstymą bei ginkluotas šaunamaisiais ginklais. Nustatyta, kad tam tikri asmenys neturėdami leidimo įgijo, gabenė, nešiojo, laikė didelį kiekį šaunamųjų ginklų ir šaudmenų, juos panaudojo ir planavo panaudoti nusikalstamo susivienijimo, kuriam vadovavo S. V., daromuose nusikaltimuose. Kasacinis teismas konstatavo, kad apeliacinės instancijos teismas pagrįstai kvalifikavo nuteistųjų veikas (LAT 2021 m. birželio 23 d. nutartis). Pabrėžtina, kad nesant tikslo panaudoti ginklus nusikalstamo susivienijimo tikslams įgyvendinti, BK 249 str. 2 d. netaikomas. Pavyzdžiui, Lietuvos apeliacinis teismas atmetė prokuroro apeliacinį skundą dėl neteisėto disponavimo šaunamaisiais ginklais, nurodydamas, kad byloje nustatyta, jog ginklais ir šaudmenimis disponuota kontrabandos tikslu, o duomenų apie jų laikymą ir gabenimą siekiant panaudoti darant nusikaltimus nėra: R. L., grasindamas telefonu, patvirtina pavaldumo santykius tarp nusikalstamo susivienijimo narių ir polinkį naudoti smurtą, tačiau tai nesudaro pagrindo teigti apie grasinimą panaudoti ginklą ateityje ir taikyti kvalifikuojantį, dalyvavimo ginkluoto nusikalstamo susivienijimo veikloje, požymį (Lietuvos apeliacinio teismo 2016 m. vasario 26 d. nutartis). Taigi, ginklų turėjimas nebuvo susijęs su tikslu juos panaudoti nusikaltimams daryti, o buvo kontrabandos dalykas. Kitoje ginklų kontrabandos byloje nustatyta, kad ginklais ne tik prekiauta, bet ir jie naudoti nusikaltimams daryti: R. D., vykdydamas R. L. nurodymus, organizuodamas kontrabandos būdu įvežtų šaunamųjų ginklų ir šaudmenų paėmimą, laikymą bei realizavimą, kartu su bendrininkais dalyvavo darant konkrečius sunkius nusikaltimus – neteisėtai disponuojant ne mažiau kaip trimis šaunamaisiais ginklais ir dideliu kiekiu šaudmenų, vykdant 2007 m. rugsėjo 5 d. ir 2007 m. lapkričio 12 d. šaunamųjų ginklų ir šaudmenų kontrabandas iš Lietuvos į Jungtinę Karalystę (LAT 2017 m. birželio 16 d. nutartis).

Teismų praktika pabrėžia, kad veikos kvalifikacijai pagal šią BK 249 str. 2 d. nebūtina, jog nusikalstamo susivienijimo dalyviai tiesiogiai atliktų konkrečius veiksmus su turimais ginklais, sprogmenimis ar sprogstamosiomis medžiagomis ar juos panaudotų kiekvienam nusikaltimui padaryti (LAT 2006 m. vasario 28 d. nutartis). Faktas, kad narys teisėtai įsigijo ir turėjo leidimą laikyti bei nešioti ginklą, nepašalina šio požymio, jeigu daiktai buvo skirti nusikalstamo susivienijimo tikslams pasiekti (Prapiestis J., 2010, p. 229). Pavyzdžiui, bylos medžiaga patvirtino, kad nors įgyti ginklai nusikaltimams daryti nebuvo panaudoti, jų

įsigijimo ir laikymo faktas rodo, jog neteisėtai įgytus ginklus buvo planuojama naudoti nusikalstamo susivienijimo veikloje esant poreikiui (LAT 2021 m. birželio 25 d. nutartis).

Teismų praktikoje pastebima, kad ne visuomet nusikalstamas susivienijimas įkuriamas ginkluotas, šis požymis gali atsirasti vėliau. Tokiais atvejais veika kvalifikuojama pagal griežtesnę atsakomybę nustatančią BK straipsnio dalį. Svarbu paminėti, kad kvalifikuojant veiklą pagal BK 249 str. 2 d., būtina įrodyti ne tik dalyvavimą, bet ir žinojimo faktą apie ginkluotumą, kuris neretai atsiranda vadovų iniciatyva, nariams sužinant vėliau (LAT 2021 m. gegužės 14 d. nutartis). Kasaciniuose skunduose dažnai ginčijamas ginkluotumo faktas, teigiant, kad vien formalus ginklo turėjimas savaime negali būti laikomas pakankamu kvalifikuojančiam požymiui konstatuoti. Atsakant į tokius kasatorių argumentus pažymėtina, kad konstatuojant ginkluotumą nebūtina nustatyti, kad ginklus turėjo ir jais naudojosi kiekvienas bendrininkas ar kad ginklai realiai buvo panaudoti. Minėtoje LAT byloje nebuvo nustatytas sužalojimas, tačiau konstatuotas ginkluotumas dėl ginklų panaudojimo grasinimo šaunamuoju ginklu ir peiliu neteisėtai atimant laisvę (LAT 2021 m. gegužės 14 d. nutartis).

Apibendrinant, nusikalstamo susivienijimo ginkluotumo kvalifikuojančiam požymiui taikyti būtinos dvi sąlygos: 1) pakankamas šaunamųjų ginklų, sprogmenų ar sprogstamųjų medžiagų turėjimas, galintis sukelti realia žalą, ir 2) nusikalstamo susivienijimo narių žinojimas apie šių daiktų turėjimą. Realus ginklų panaudojimas atimant gyvybę ar sužalojant asmenis nėra būtina sąlyga konstatuoti ginkluotumą.

3.2. Nusikalstamo susivienijimo organizavimas, vadovavimas

BK 24 str. 4 d. organizatoriumi apibrėžiamas asmuo, subūręs organizuotą, teroristinę grupę ar nusikalstamą susivienijimą, jam vadovavęs ar koordinavęs jo narių veiklą arba parengęs nusikalstamą veiką ar jai vadovavęs. Nusikalstamo susivienijimo dalyvis gali tiesiogiai nedaryti nusikaltimų, o organizuoti jų padarymą, pavyzdžiui, parinkdamas objektą, finansuodamas, parūpindamas priemones, nustatydamas išpirkos dydį. Nusikalstamo susivienijimo organizavimas įgyvendinamas aktyviais veiksmais, pavyzdžiui, parenkant ir verbuojant dalyvius, telkiant juos bendrai nusikalstamai veiklai, paskirstant vaidmenis. Pasyvūs veiksmai negali būti pripažinti nusikalstamo susivienijimo organizavimu. Organizatorius yra atsakingas už visą nusikalstamo susivienijimo veiklą, o ne tik už atskiras jo daromas nusikalstamas veikas. Pavyzdžiui, vienoje LAT byloje organizavimas pasireiškė tuo, kad asmuo, siekdamas nusikalstamai praturtėti ir įgyti įtaką,

organizavo (įkūrė) ginkluotą nusikalstamą susivienijimą ir jam vadovavo (LAT 2021 m. birželio 23 d. nutartis).

Nusikalstamo susivienijimo organizavimas laikomas baigtu nusikaltimu sukūrus nusikalstamą susivienijimą. Teismų praktikoje dažniausiai baudžiamojon atsakomybėn traukiama ne tik už BK 249 str., bet ir už kitas nusikalstamas veikas, kurias daro susivienijimas, dažniausiai siekdamas finansinės naudos (pvz. narkotinių medžiagų platinimas, transporto priemonių vagystės). Darbo autoriui, konsultuojantis su prokurorais dėl nusikalstamo susivienijimo įrodinėjimo, tapo žinoma apie Kauno prokuratūroje pradėtą ikiteisminį tyrimą, kuriame asmenys įtariami vien tik nusikalstamo susivienijimo organizavimu ar dalyvavimu jame (BK 249 str.), nenustačius susivienijimo veiklos, susijusios su narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis. Jei ši informacija pasitvirtintų, tai būtų precedentas Lietuvos teisės praktikoje, nes iki šiol baudžiamojo persekiojimo už nusikalstamą susivienijimą bylose dažniausia figūruodavo nusikaltimai, susiję finansinę naudą teikiančiomis veikomis.

LAT praktika rodo, kad dažnai tas pats asmuo pripažįstamas ir organizatoriumi, ir vadovu. Pavyzdžiui, asmuo buvo nuteistas pagal BK 249 str. 3 d. kaip nusikalstamo susivienijimo, skirto neteisėtai įgyti, laikyti, gabenti ir platinti psichotropines ir narkotines medžiagas, organizatorius ir vadovas, įtraukdavęs kitus narius, skirstydavęs vaidmenis ir vadovavęs nusikaltimų darymui (LAT 2018 m. lapkričio 6 d. nutartis). Neretais organizatoriai vadovais tampa vėliau (LAT 2019 m. spalio 15 d. nutartis, LAT 2016 m. spalio 25 d. nutartis).

Pabrėžtina, kad kvalifikuojant nusikalstamą susivienijimą BK 25 str. 5 d. nurodyti nebūtina, pakanka remtis ja sprendimo motyvuojamojoje dalyje. BK 26 st. 5 d. nustato, kad nusikalstamo susivienijimo dalyviai atsako pagal BK 249 str. kaip vykdytojai, neatsižvelgiant į jų vaidmenį. BK 249 str. neskiria organizavimo nuo vadovavimo kaip atskiro kvalifikuojančių požymių su skirtingomis sankcijomis. Autoriaus nuomone, vadovavimas yra labiau kvalifikuotas požymis nei organizavimas ir turėtų būti griežčiau sankcionuojamas.

Vadovavimas apima susivienijimo dalyvių ryšių koordinavimą, vidinių taisyklių, ir drausmės palaikymą, nusikalstamos veiklos planų planavimą, informacijos rinkimą, ginklų, sprogstamųjų medžiagų, transporto, ryšio ar kitokių techninių priemonių įgijimą, saugojimą, paskirstymą, individualių užduočių skyrimą, ginčų sprendimą, disponavimą turimomis priemonėmis (LAT 2007 m. vasario 22 d. apžvalga).

Vadovo veiksmai gali apimti fizinio ar psichinio smurto naudojimą prieš kitus narius, baimės atmosferos kūrimą. Kaip pavyzdį galima paminėti 2021 m. LAT nutartį, kur vadovų veiksmai pasireiškė baudimu už nepaklusnumą, užduočių paskirstymu, vairuotojų ieškojimu, pagrobto turto pargabenimu, slėpimu ir realizavimu (LAT 2021 m. birželio 25 d. nutartis).

Dar vienas vadovo veiklos požymis – bendravimas su kitomis nusikalstamomis struktūromis. Pavyzdžiui, „Daktarų“ byloje nustatyta, kad vadovai rengė ir vadovavo susivienijimo dalyvių pasitarimams, kuriuose buvo aptariami planai, konkretūs nusikaltimai, skirstomi vaidmenys, renkamos lėšos, sprendžiami nesutarimai su kitomis grupuotėmis, palaikomi kontaktai su Lietuvos ir užsienio nusikalstamomis grupuotėmis (LAT 2016 m. birželio 16 d. nutartis).

LAT yra išaiškinęs, kad vadovavimas skiriasi nuo organizavimo ar kūrimo tuo, kad vadovavimas apima veiksmus, kuriais vienas ar daugiau vadeivų telkia ir nukreipia nuo jų nepriklausomus narius ne tik susivienijimo gyvybingumui palaikyti, bet ir konkretiems nusikaltimams parengti bei padaryti (LAT 2007 m. vasario 22 d. apžvalga). Vadovavimas yra tarsi antra stadija po organizavimo. Susivienijimo vadovas gali keistis, jį gali nukonkuruoti kiti dalyviai, tapti naujais susivienijimo nariais, o organizatorius (ar organizatoriai) paprastai išlieka tas pats (Gruodytė E. et al., 2022, p. 379).

Kasacinės instancijos teismo išplėstinė kolegija 2023 m. konstatavo, kad nusikalstamas susivienijimas gali egzistuoti ir egzistuoja net ir tada, kai visi jo dalyviai yra tik nariai be aiškos organizacinės hierarchijos ir formalaus vadovo. Kolegija rėmėsi tarptautinių organizacijų, kovojančių su organizuotu nusikalstamumu, dokumentais ir moksliniais tyrimais, nurodydama, kad hierarchinė struktūra būdinga tik trečdaliui šiuolaikinių nusikalstamų grupių (LAT 2023 m. birželio 19 d. nutartis). Vertinant šiuos LAT motyvus reikia pažymėti, kad aptariamoje byloje bendrininkų veiklos bendrumas buvo grindžiamas ne paprastai tokiose bylose nustatomais hierarchiniais, griežta disciplina ar smurtu grindžiamais ryšiais, o būtent tarnybiniais ryšiais, kurie leido pareigūnams išnaudoti efektyviam nusikaltimų tyrimui valstybės suteiktas priemones (kriminalinės žvalgybos kanalus, ryšio priemones, ginklus, darbo vietų buvimą greta) savo nusikalstamiems tikslams (informacijai gauti, ikiteisminiam tyrimui falsifikuoti, daiktiniams įrodymams pasisavinti ir pan.). Autoriaus nuomone, ši LAT nutartis dėl specifinių bylos aplinkybių (bendrininkų veiklos bendrumas grįstas tarnybiniais ryšiais) nelaikytina precedentu, o nusikalstamam susivienijimui paprastai reikalinga aiški organizacinė hierarchija ir formalus vadovas.

Darytina išvada, kad nusikalstamo susivienijimo organizavimui būdingi platesnio pobūdžio strateginiai veiksmai, skirti susivienijimui suformuoti: narių verbavimas, vaidmenų paskirstymas, nusikalstamų veikų planavimas. Organizatorius gali tiesiogiai nedaryti nusikaltimų, o savo aktyviais veiksmais organizuoti jų padarymą. Nusikalstamas susivienijimas gali turėti vieną ar kelis vadovus, kurių veiksmai gali apimti fizinio ar psichinio smurto naudojimą prieš kitus nusikalstamo susivienijimo narius ar bendravimą su kitomis nusikalstamomis struktūromis. Vadovavimui būdingi taktinio pobūdžio veiksmai, kuriais telkiami susivienijimo nariai ir rengiamasi konkrečioms nusikalstamoms veikoms.

4. ATLEIDIMAS NUO BAUDŽIAMOSIOS ATSAKOMYBĖS IR BAUSMĖS ŠVENININIMAS NUSIKALSTAMO SUSIVIENIJIMO BYLOSE

4.1. Atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės, kai asmuo aktyviai padėjo atskleisti nusikalstamo susivienijimo narių padarytas nusikalstamas veikas teisinis reguliavimas

Atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės yra kompetentingos valstybės institucijos – teismo – priimtas sąlyginis arba besąlyginis sprendimas atsisakyti teisės bausti nusikalstamą veiką padariusį asmenį ir atleisti jį nuo veikos sukeltų padarinių (teisių ir laisvių suvaržymo, moralinių ir turtinių praradimų). Lietuvos Respublikos Konstitucijos preambulėje įtvirtintas teisinės valstybės principas suponuoja pareigą ne tik saugoti pamatines vertybes ir užtikrinti atsakomybės neišvengiamumą už kėsinimąsi į jas, bet ir neleisti perdėto bei neproporcingo baudimo. Atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės yra baudžiamosios ir baudžiamojo proceso teisės institutas, kuriuo siekiama kompromiso tarp valstybės ir asmens, pažeidusio baudžiamajame įstatyme nustatytus draudimus.

Kaltininko atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės nepaneigia nukentėjusiojo teisių ir teisėtų interesų svarbos baudžiamajame procese. Net ir taikant besąlyginį atleidimą asmuo nėra atleidžiamas nuo pareigos atlyginti padarytą turtinę ar moralinę žalą. Atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės taip pat nepaneigia atsakomybės neišvengiamumo principo, nes tai yra baudžiamosios atsakomybės įgyvendinimo forma, kuri gali būti siejama ne tik su tam tikrų sąlygų nustatymu ar baudžiamojo bei auklėjamojo poveikio priemonių taikymu (Švedas G. et al., 2020, p. 17). Verta atkreipti dėmesį, kad atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės taikomas tik esant visiems baudžiamajame įstatyme numatytiems pagrindams ir sąlygoms (veika atitinka nusikalstamos veikos sudėtį, oficialiai valstybės institucijos pareikšti įtarimai ir konstatuotas jo kaltumas ir t.t.).

Teismo įgaliojimų taikant atleidimą nuo baudžiamosios atsakomybės gali būti imperatyvūs arba diskreciniai. Imperatyvus atleidimas (pvz., BK 36 str.) reiškia, kad teismas privalo asmenį, padariusį nusikalstamą veiką, atleisti nuo baudžiamosios atsakomybės. Diskrecinio atleidimo atveju (pvz., BK 39,¹ 39² str.) teismas, net ir nustatęs atleidimo pagrindus, turi teisę, bet ne pareigą, atleisti kaltininką nuo baudžiamosios atsakomybės.

Atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės klausimas gali būti keliamas tik tada, kai nustatomas pavojingos veikos, atitinkančios baudžiamojo įstatymo numatytą nusikaltimo

ar baudžiamojo nusižengimo sudėtį, padarymo faktą ir ją padariusį asmenį (Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras, 2004, p. 228). Taikant šį institutą kaltininkui suteikiama galimybė pašalinti nusikalstamos veikos padarinius, nukentėjusiam užtikrinamas greitesnis teisių atkūrimas, o visuomenei – mažesnė recidyvo rizika. Atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės užtikrina bausmės individualizavimą ir teisinių padarinių sušvelninimą ar panaikinimą.

Atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės taikomas ir juridiniam asmeniui. LAT Baudžiamųjų bylų skyriaus 2018 m. lapkričio 8 d. apžvalgoje (Teismų praktika, Nr. 49) nurodoma, kad atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės pagrindai taikytini ne tik fiziniam, bet ir juridiniam asmeniui, atsižvelgiant į jų specifiką. Juridinio asmens baudžiamosios atsakomybės savaime nepašalina tai, kad fizinis asmuo už padarytą veiką yra atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės, ir atvirkščiai.

BK 39¹ str. numatytas atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės asmeniui, aktyviai padėjusiam atskleisti organizuotos grupės, teroristinės grupės arba nusikalstamo susivienijimo narių padarytas nusikalstamas veikas. Ši norma įtvirtina kompromisą tarp nusikalstamų grupių narių ir teisėsaugos institucijų, siekiant atskleisti sudėtingus organizuoto nusikalstamumo nusikaltimus. Straipsnio tikslas – skatinti tokių grupių narius bendradarbiauti su teisėsauga, padėti išaiškinti ir patraukti baudžiamojon atsakomybėn organizatorius, vadovus ar kitus aktyvius narius.

Panaši praktika taikoma ir kitose ES šalyse. Vokietijoje taikoma vadinamoji „karūnuotojo liudytojo taisyklė“, leidžianti atleisti nuo baudžiamosios atsakomybės asmenį, padariusį sunkų nusikaltimą ir suteikusį reikšmingų parodymų, padedančių atskleisti nusikaltimus ir surasti kaltininkus. Italijoje „karūnuotasis liudytojas“ už sutikimą liudyti prieš buvusius bendrininkus gali būti atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės arba jam gali būti pritaikytos žymios bausmės nuolaidos bei palankesnės bausmės atlikimo sąlygos, taip pat taikomos apsaugos priemonės (Gutauskas A., 2004, p. 54).

Jungtinių Tautų Organizacijos konvencijos prieš tarptautinį organizuotą nusikalstamumą (ratifikuota 2002 m. kovo 19 d.) 26 str. numato galimybę švelninti bausmę kaltinamajam, reikšmingai bendradarbiavusiam atliekant tyrimą ar vykdant baudžiamąjį persekiojimą, taip pat apsvarstyti galimybę suteikti imunitetą nuo baudžiamojo persekiojimo už tokį bendrininkavimą (26 str. 2 ir 3 d.) Konvencijoje taip pat reglamentuojama liudytojų apsauga (24 str.). Pamatinio sprendimo 4 str. numato galimybę sumažinti bausmę arba jos netaikyti asmeniui, suteikusiam reikšmingos informacijos administracinėms ar teisminėms institucijoms. Atleidimu nuo baudžiamosios atsakomybės

pagal BK 39¹ str. siekiama ne tik bendrųjų tikslų, bet ir specialaus poveikio – pilietiškumo ugdymo, nepakantumo nusikalstamoms veikoms skatinimo ir bendradarbiavimo su teisėsauga išaiškinant organizuotą nusikalstamumą (Švedas G. et al., 2020, p. 25). 2000 m. rugsėjo 26 d. patvirtintame BK atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės asmenų, priklausančių nusikalstamoms grupuotėms, pagrindus ir sąlygas reglamentavo BK 249 str. 4 d. Paradoksali situacija susiklostė, kai 2003 m. balandžio 10 d. buvo priimti dar neįsigaliojusio BK pakeitimai ir papildymai, kuriuose bendrojoje dalyje atsirado BK 39¹ str., o specialiojoje dalyje neliko BK 249 str. 4 d. nors pakeistas BK visa apimtimi turėjo įsigalioti 2003 m. gegužės 1 d.

Profesorius V. Piesliakas (Piesliakas V., 2008, p. 377) BK 39¹ str. vadina skatinamąją norma, su kuo sutinka ir darbo autorius, atsižvelgdamas į kovos su organizuotu nusikalstamumu aktualijas. Ši norma turėtų būti taikoma įvairiose baudžiamojo proceso stadijose, skatinant teigiamą kaltininko elgesį. Svarbu pažymėti, kad asmuo, kuris vienas daro nusikaltimus (nebūdamas organizuotos grupės ar nusikalstamo susivienijimo nariu), tačiau turi vertingų duomenų apie tokių grupuočių veiklą nuo baudžiamosios atsakomybės neatleidžiamas.

Apibendrinant galima teigti, kad atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės gali padėti išvengti neproporcingo baudimo ir sudaryti sąlygas resocializaciją. BK 41 str. 2 d. numatyti bausmės tikslai: sulaikyti asmenis nuo nusikalstamų veikų darymo, nubausti nusikalstamą veiką padariusį asmenį, atimti ar apriboti nuteistam asmeniui galimybę daryti naujas nusikalstamas veikas, paveikti bausmę atlikusius asmenis ir užtikrinti teisingumo principo įgyvendinimą. Atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės, kai asmuo aktyviai padeda atskleisti organizuoto nusikalstamumo veikas, yra vienas iš būdų šiems tikslams pasiekti.

4.2. Atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės, kai asmuo aktyviai padėjo atskleisti nusikalstamo susivienijimo narių padarytas nusikalstamas veikas taikymas teismų praktikoje

BK 39¹ str. numato atleidimą nuo baudžiamosios atsakomybės asmeniui, įtariamam dalyvavus organizuotoje grupėje, teroristinėje grupėje ar nusikalstamame susivienijime arba priklausius nusikalstamam susivienijimui, jei jis aktyviai padėjo atskleisti šių darinius ir jų narių padarytas nusikalstamas veikas. LAT yra išaiškinęs, kad atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės pagal šį straipsnį gali būti taikomas ikiteisminio tyrimo metu (LAT 2023 m. lapkričio 22 d. nutartis). Procesiniu teisiniu požiūriu toks atleidimas galimas

ir vėlesnėse proceso stadijose, pavyzdžiui, išnagrinėjus bylą iš esmės, jeigu egzistuoja BK 36 – 40 str. numatyti atleidimo pagrindai (BPK 303 str. 4 d).

Teismo proceso metu teisiameji ir gynėjai dažnai kelia klausimus dėl liudytojo atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės pagrįstumo, teigdami, kad tai turėjo būti padaryta tik išnagrinėjus bylą teisme, ir, pabrėždami neigiamą moralinį tokio atleidimo aspektą. Tačiau teismai ryžtingai konstatuoja, kad tai, jog tokie asmenys, pasiryžę duoti parodymus dėl nusikalstamo susivienijimo veiklos ir juos davę, buvo atleisti nuo baudžiamosios atsakomybės įstatymo nustatyta tvarka, negali būti vertinama neigiamai moralės aspektu ir naudojama jų parodymų kompromitacijai (Gutauskas A., 2004, p. 53).

Pagal BK 39¹ str., asmuo atleidžiamas nuo baudžiamosios atsakomybės ne tik už dalyvavimą organizuotos grupės, teroristinės grupės ar nusikalstamo susivienijimo veikloje, bet ir už nusikalstamas veikas, kuriose jis dalyvavo, būdamas tokių darinių nariu, išskyrus organizatorių ir vadovą (BK 39¹ str. 2 d.). 2018 m. kasacinėje nutartyje kasatorius kėlė klausimą dėl vadovaujančias pozicijas užėmusių asmenų atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės, teigdamas, kad jų parodymai turėtų būti vertinami itin kritiškai dėl jų buvusio įtariamųjų statuso ir galimo suinteresuotumo (LAT 2018 m. spalio 25 d. nutartis).

Teisinis reguliavimas numato, kad atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės galimas, jei asmuo prisipažįsta dalyvavęs organizuotoje grupėje, teroristinėje grupėje ar nusikalstamame susivienijime arba priklausęs nusikalstamam susivienijimui. Europos Žmogaus Teisių Teismas (EŽTT) savo praktikoje pabrėžia, kad bendrakaltinamojo parodymai turi būti vertinami itin atsargiai dėl galimo suinteresuotumo perkelti atsakomybę kitam asmeniui (2008 m. liepos 24 d. sprendimas byloje Vladimir Romanov v. Russia). LAT ne kartą akcentavo, kad vertindami liudytojų, kurie toje pačioje byloje yra buvę įtariamaisiais, parodymus, teismai turi skirti didesnę dėmesį jų savarankiškumui, objektyvumui ir patikimumui (LAT 2015 m. gegužės 26 d. nutartis).

Prisipažinimas turi būti savanoriškas. Šiame kontekste reikia pažymėti, kad dažnai asmenys bendradarbiauja žinodami gresiančią baudžiamąją atsakomybę ir esant nenuginčijamiems įrodymams. Baudžiamojoje byloje Nr. 2K-171-1073/2018 kasatorius teigė, kad teismai pažeidė BPK 20 str. 5 d., grįsdami sprendimus nuo baudžiamosios atsakomybės atleistų asmenų bei nuteistųjų, kuriems pritaikytos švelnesnės bausmės, parodymais, kurių patikimumas abejotinas dėl jų procesinės padėties ir gautų lengvatų. LAT atmetė šiuos argumentus, pabrėždamas, kad teismai išsamiai išanalizavo atleistų nuo baudžiamosios atsakomybės parodymus, duotus viso baudžiamojo proceso metu, atsižvelgė į minėtų asmenų procesinio statuso byloje specifiškumą, įvertino jų parodymų

patikimumą, lygino juos su kitais byloje ištirtais įrodymais (LAT 2018 m. spalio 25 d. nutartis).

Organizuotos grupės ar nusikalstamo susivienijimo narys, sutikdamas duoti parodymus, įsipareigoja juos duoti teisingus, tačiau tai yra jo teisė, bet ne pareiga. Kaip pabrėžia R. Ažubalytė, šie įsipareigojimai yra „moraliniai“ (Ažubalytė R., 2002, p. 18). Teisėsaugos institucijos pareigūnai su kaltinamaisiais rašytinių susitarimų šiuo klausimu nesudaro, jų teisės yra teisių išaiškinimo protokole. Prokuroras pažada taikyti atleidimą nuo baudžiamosios atsakomybės, tačiau galutinį sprendimą priima teismas. Prokuroras, siekdamas, kad kaltinamasis duotų teisingus parodymus, kartais tik baigiamojoje kalboje siūlo taikyti atleidimą nuo baudžiamosios atsakomybės. Prokurorui neparodžius iniciatyvos dėl atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės bylos nagrinėjimo teisme metu teismas pats gali spręsti šį klausimą. LAT 2024 m. gruodžio 3 d. nutartyje konstatavo, kad sprendimą dėl atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės priima teisėjas (teismas), o ne kitas pareigūnas, ir toks sprendimas gali būti skundžiamas teismine tvarka (LAT 2024 m. gruodžio 3 d. nutartis).

Advokatai dažnai teigia, kad teismai neatsižvelgia į bendradarbiaujančių asmenų suinteresuotumą bylos baigtimi. Tačiau tokie skundai atmetami, jei liudytojų parodymus patvirtina kiti įrodymai, o liudytojas duoda ir save kaltinančius parodymus. LAT laikosi pozicijos, kad atleisto nuo baudžiamosios atsakomybės asmens parodymai vertinami pagal bendrąsias įrodymų vertinimo taisykles, tačiau jų savarankiškumui ir objektyvumui skiriamas didesnis dėmesys (LAT 2015 m. gegužės 26 d. nutartis). LAT taip pat pabrėžia, kad atleisto nuo baudžiamosios atsakomybės asmens parodymai privalo būti patikrinti teisėtumo aspektu, o neatitinkančios įstatymo reikalavimų atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės sąlygos gali lemti BPK 20 str. 4 d. pažeidimą, jei nuosprendis grindžiamas tokio asmens parodymais (LAT 2023 m. lapkričio 22 d. nutartis).

Asmenų, kuriems taikomas BK 39¹ str., parodymai dažnai tampa pagrindiniais pripažįstant nusikalstamų susivienijimų padarytas nusikalstamas veikas. Ikiteisminio tyrimo metu duoti parodymai turi būti patvirtinti teisme. LAT byloje Nr. 2K-31-511/2018 net anoniminio mirusio asmens, atleisto nuo baudžiamosios atsakomybės pagal BK 39¹ str., parodymus laikė tinkamais įrodymais, nes jie buvo nuoseklūs ir juos patvirtino kiti byloje surinkti įrodymai. Minėtoje byloje teismai išsamiai išanalizavo liudytojų R. E., N. E., A. K., A. T., D. J. (S.), V. G., U. V., M. V. ir kitų asmenų, atleistų nuo baudžiamosios atsakomybės pagal BK 39¹ str., parodymus, duotus viso baudžiamojo proceso metu dėl atskirų nusikalstamų veikų padarymo, atsižvelgė į minėtų asmenų procesinio statuso byloje

specifiškumą, įvertino jų parodymų patikimumą, lygino juos su kitais byloje surinktais įrodymais (liudytojų parodymais, elektroninių ryšių tinklais perduodamos informacijos kontrolės, jos fiksavimo ir kaupimo duomenimis, specialistų išvadomis, duomenimis, gautais padarius kratas, ir kitais byloje surinktais įrodymais) ir padarė išvadą, kad tokių asmenų parodymais yra pagrindas vadovautis nustatant bylai reikšmingas aplinkybes. Atkreiptinas dėmesys, kad liudytojų, atleistų nuo baudžiamosios atsakomybės pagal BK 39¹ str., parodymai, nors ir svarbūs šioje byloje, nebuvo vieninteliai įrodymai, kuriais teismai grindė nuteistųjų kaltę padarius inkriminuotas nusikalstamas veikas. Teismai skundžiamuose nuosprendžiuose, kaip to ir reikalauja BPK 305 str. 1 d., 332 str. 3, 5 d. nuostatos, įvertino byloje surinktus ir ištirtus įrodymus tiek atskirai, tiek jų visumą, susiejo juos į vientisą loginę grandinę, nė vienam įrodymų šaltiniui neteikdami išskirtinės reikšmės, priimtuose nuosprendžiuose išdėstė įrodymų vertinimo motyvus ir padarė įrodymais pagrįstas išvadas, kokios faktinės aplinkybės nustatytos byloje ir kokie duomenys pagrindžia K. Š., S. R., A. Š., M. B., O. D. ir Z. K. kaltę. Teisėjų kolegija konstatavo, kad teismai, vertindami liudytojų, atleistų nuo baudžiamosios atsakomybės pagal BK 39¹ str., parodymus, laikėsi teismų praktikos reikalavimų ir nepažeidė BPK 20 str. 5 d. nuostatų. Nagrinėjamos bylos kontekste pažymėtina, kad rėmimasis liudytojo, kuris nedalyvavo teismo procese dėl mirties, anksčiau duotais parodymais neprieštarauja EŽTT ir Lietuvos teismų praktikai (pvz., EŽTT Didžiosios kolegijos 2011 m. gruodžio 15 d. sprendimas byloje *Al-Khawaja ir Tahery prieš Jungtinę Karalystę*, par. 121, 153; 1996 m. rugpjūčio 7 d. sprendimas byloje *Ferrantelli ir Santangelo prieš Italiją*, peticijos Nr. 19874/92; 2006 m. birželio 8 d. sprendimas byloje *Bonev prieš Bulgariją*, peticijos Nr. 60018/00; 2009 m. sausio 27 d. sprendimas dėl priimtumo byloje *Mika prieš Švediją*, peticijos Nr. 31243/06; 2016 m. lapkričio 10 d. sprendimas byloje *Sitnevskiy ir Chaykovskiy prieš Ukrainą*, peticijų Nr. 48016/06 ir 7817/07, par. 104; kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-276-976/2015, 2K-363-303/2015, 2K-7-136-489/2017). Teismas pasisakė ir apie liudytojų, kurių nepavyko apklausti teismo posėdyje įrodymų svarbos ir akcentavo, kad tai savaime nėra pagrindas pripažinti, kad jų ikiteisminio tyrimo metu nurodytos aplinkybės apskritai nėra reikšmingos ir jomis negalima remtis vertinant kitus byloje surinktus įrodymus. Byloje nustatyta, kad liudytojai V. G. ir U. V. bei liudytojas Nr. 15, kuriam taikomas anonimiškumas, negalėjo būti apklausti pirmosios instancijos teisme dėl objektyvios priežasties – jų mirties. Atsižvelgdamas į šią aplinkybę, pirmosios instancijos teismas vadovavosi BPK 276 straipsnio 4 dalies nuostata ir teismo posėdyje perskaitė minėtų liudytojų parodymus, duotus ikiteisminio tyrimo pareigūnui

(LAT 2018 m. sausio 9 d. nutartis). Tačiau kitoje byloje LAT konstatavo, kad teismai netinkamai vertino atleisto nuo baudžiamosios atsakomybės liudytojo parodymus, suteikdami jiems išskirtinę reikšmę ir neatsižvelgdami į jų nuoseklumą (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. lapkričio 6 d).

LAT senato nutarime Nr.23 „Dėl teismo praktikos taikant bendruosius bausmių skyrimo pradmenis“ teigiama, kad „padėjimą susekti kitus nusikaltėlius“ pripažįsta tada, kai kaltininkas nurodo nusikaltimą padariusių asmenų pavardes, gyvenamąją ar slapstymosi vietą, kitus svarbius nusikaltusių asmenų požymius ar kitas žinias apie juos, jei tai padeda teisėsaugos institucijoms surasti, sulaikyti ar patraukti atsakomybėn kitus nusikaltėlius. Aktyvi pagalba bet kuriuo atveju yra siejama ne tik su savo tikslaus vaidmens darant nusikaltimus, bet ir bendrininkų veiksmų atskleidimu kai, pavyzdžiui, be tokių įtariamojo ar kaltinamojo parodymų praktiškai nebūtų įmanoma nustatyti organizuotos grupės ar nusikalstamo susivienijimo nusikalstamos veikos mechanizmo, dalyvių užduočių ir vaidmenų pasiskirstymo ir pan. (LAT 2010 m. balandžio 6 d. nutartis). Aktyvi pagalba siejama ne tik su savo vaidmens atskleidimu, bet ir su bendrininkų veiksmų išaiškinimu, ypač tais atvejais, kai be tokių parodymų būtų neįmanoma nustatyti organizuotos grupės ar nusikalstamo susivienijimo veiklos mechanizmo ir dalyvių vaidmenų. Kiekvienu atveju būtina kruopščia išnagrinėti visas aplinkybes prieš priimant sprendimą dėl atleidimo.

Pagal BK 39¹ str. 2 d. atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės negali būti taikomas asmeniui, kuris jau buvo atleistas tuo pačiu pagrindu. Tačiau kyla problema, kai asmuo, sutinkantis bendradarbiauti, figūruoja keliose bylose kaip organizuotos grupės ar nusikalstamo susivienijimo narys. Lietuvos apeliacinis teismas vienoje byloje konstatavo, kad asmenys, atleisti nuo baudžiamosios atsakomybės kitoje byloje pagal BK 39¹ str. už pagalbą atskleidžiant nusikalstamo susivienijimo veiklas, gali būti apklausiami kaip liudytojai šioje byloje (Lietuvos apeliacinis teismas 2024 m. kovo 28 d. nuosprendis). Cigarečių kontrabandos byloje Nr. 2K-30-788/2023 prokuroras kasaciniame skunde nesutiko su apeliaciniu teismu dėl bendrai veikai vykdyti nenustatytų trijų asmenų dalyvavimo, kai kuriems iš jų buvo taikytas BK 39¹ str. LAT pritarė argumentams, kad asmens atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės nėra tolygus išteisinimui, tačiau aukštas kontrabandos organizuotumo lygis savaime neįrodo nusikalstamo susivienijimo būvimo, būtina vertinti ir bendrininkų junginio struktūrinius elementus (LAT 2023 m. vasario 20 d. nutartis).

Išanalizavus teismų praktiką galima daryti išvadą, kad atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės pagal BK 39¹ str. yra dažnai taikomas atskleidžiant nusikalstamų

susivienijimų veikas, jų organizatorius ir vadovus. „Karūnuotų liudytojų“ parodymai yra svarbūs, tačiau jie neturėtų būti vieninteliais ar svarbiausiais įrodymais. Būtina užtikrinti tokių liudytojų parodymų patikrinamumą teisme.

4.3. Švelnesnės bausmės skyrimas padėjusiam atskleisti nusikalstamo susivienijimo narių padarytą tyčinį nužudymą

Asmuo, net jei ir suteikė vertingos informacijos, tačiau dalyvavo padarant tyčinį nužudymą, negali būti atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės pagal BK 39¹ str. 2 d. Šis straipsnis numato, kad atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės netaikomas asmenims, dalyvavusiems nužudant, jau kartą atleistiems tuo pačiu pagrindu, bei organizuotų grupių, teroristinių grupių ar nusikalstamų susivienijimų organizatoriams ir vadovams. Gyvybės atėmimas nepateisinamas jokiais nusikaltimų prevencijos siekiais. Bet tai nereiškia, jog tokiam asmeniui negalima skirti švelnesnę bausmę. Tačiau pasitaiko atvejų, kai asmuo, dalyvaudamas nusikalstamo susivienijimo veikloje, padaro daug sunkių nusikaltimų, taip pat pasikėsina nužudyti. Turint tokį vertingą liudytoją teisėsaugos institucijoms tenka ieškoti kitokių būdų, kaip jį apsaugoti ir toliau „panaudoti“ kovojant su organizuotu nusikalstamumu (Gutauskas A. 2004, p. 59).

BK 61 str. 5 d. nustato, kad teismas gali skirti laisvės atėmimo bausmę, neviršijančią straipsnio sankcijoje numatytos bausmės vidurkio, asmeniui, dalyvavusiam tyčia nužudant, jei jis prisipažino dėl visų savo padarytų nusikalstamų veikų ir aktyviai padėjo atskleisti organizuotos grupės ar nusikalstamo susivienijimo narių padarytą tyčinį nužudymą. BK 61 str. 6 d. numato, kad ši nuostata netaikoma tyčinio nužudymo, organizuotos grupės ar nusikalstamo susivienijimo organizatoriams ar vadovams. Taigi, kovojant su organizuotu nusikalstamumu, yra galimybė švelninti bausmę asmeniui, dalyvavusiam tyčia nužudant, esant dviem sąlygoms: prisipažinimui dėl visų padarytų nusikalstamų veikų ir aktyviam padėjimui atskleisti tyčinį nusikaltimą. Pastebėtina, jog aplinkybė, kad kaltininkas prisipažino dėl visų savo padarytų nusikalstamų veikų sutampa su identiškos atsakomybės lengvinančios aplinkybės, nustatytos BK 59 str. 1 d. 2 p., turiniu. Kaltininkas turi prisipažinti dėl visų savo padarytų nusikalstamų veikų. „Aktyvus padėjimas“ reiškia, kad kaltininkas pats rodo iniciatyvą ir aktyviais veiksmais padeda atskleisti organizuotos grupės arba nusikalstamo susivienijimo narių padarytą tyčinį nužudymą (t. y. asmuo pats betarpiškai siekė tyčia neteisėtai atimti kito žmogaus gyvybę arba buvo tokio nusikaltimo

bendrininkas). Bausmės švelninimas pagal šią taisyklę yra teismo diskrecijos teisė (bet ne pareiga) (Švedas G. et al., 2020, p. 153).

Plačiai visuomenės žiniasklaidos priemonėse nuskambėjusioje „Daktarų“ byloje vienam iš kaltinamųjų, R.S., buvo taikyta BK 61 str. 5 d., nors jis prisipažino tik iš dalies. Jis parodęs, kad A. M. asmeniškai nepažinojo, pirmą kartą pamatė įvykio dieną. Jis sudavęs A. M. smūgius rankomis ir keletą smūgių beisbolo lazda. Praėjus kažkuriam laiko tarpui V. S. liepus A. M. nuvežtas į mišką. Jis su A. Š. likęs automobilyje VAZ ir ką kiti darė miške, nematęs. Kad nužudytas A. M., sužinojęs vėliau. Teismas skirdamas bausmę pagal BK 61 str. 1 d., 2 d. ir 5 d. nuostatas atsižvelgė, kad kaltinamasis R. S. anksčiau ne kartą teistas, nusikalstamam susivienijimui nepriklausė, padarė tris nusikaltimus, kaltu padaręs nusikaltimus prisipažino visiškai, nuoširdžiai gailisi padaręs nusikaltimus, padėjo išaiškinti nusikaltimus bei juose dalyvavusius asmenis. Jo atsakomybę sunkina tai, kad nusikalstamą veiką padarė organizuota grupė, o lengvina tai, kad prisipažino dėl visų savo padarytų nusikaltimų, aktyviai padėjo išaiškinti nusikalstamo susivienijimo dalyvių padarytus nusikaltimus (Klaipėdos apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2013 m. birželio 14 d. nuosprendis). Šis atvejis rodo, kad BK 61 str. 5 d. taikymui kartais gali pakakti ir dalinio prisipažinimo, ypač rezonansinėse bylose, kuriuose kiekvieno liudytojo parodymai yra labai svarbūs. BK 61 str., 5 d. pritaikymo galimybė akivaizdžiai prisidėjo prie nusikalstamo susivienijimo veiklų atskleidimo.

BK 62 str. 4 d. numato, kad teismas taip pat gali skirti švelnesnę, negu įstatymo numatyta, bausmę asmeniui, dalyvavusiam tyčia nužudant, jeigu jis prisipažino dėl visų savo padarytų nusikalstamų veikų ir aktyviai padėjo atskleisti organizuotos grupės ar nusikalstamo susivienijimo narių padarytą tyčinį nužudymą, ir: 1) nužudymas padarytas dėl grasinimo ar prievartos arba 2) kaltininko kaip bendrininko vaidmuo nužudant buvo antraeilis, arba 3) veika nutrūko rengiantis nužudyti ar kėsinantis nužudyti.

Taigi, šios normos taikymui būtinos trys sąlygos: 1) asmens dalyvavimas tyčia nužudant ir prisipažinimas dėl visų savo padarytų nusikalstamų veikų, ir, 2) aktyvus padėjimas atskleidžiant organizuotos grupės ar nusikalstamo susivienijimo narių padarytą tyčinį nužudymą, ir 3) bent vienos iš alternatyvių aplinkybių buvimas (grasinimas ar prievarta, antraeilis vaidmuo nužudant, veikos nutrūkimas rengimosi arba pasikėsinimo stadijoje). Prisipažinimo dėl padarytų nusikalstamų veikų, aktyvios pagalbos atskleidžiant tyčinį nusikaltimą, grasinimo ar prievartos, antraeilio vaidmens formuluotė ir turinys atitinka baudžiamajame įstatyme nustatytą lengvinančių aplinkybių (Švedas G. et al., 2020, p. 158). Vienoje Kauno nusikalstamo susivienijimo byloje teismas atmetė R. G. teiginius dėl

nužudymo grasinant ir prievartaujant, konstatavęs, kad apeliantas suprato, jog reikės vykdyti gaujos vadovų nurodymus, atsižvelgiant į to meto kriminogeninę situaciją (Lietuvos apeliacinio teismo 2008 m. vasario 5 d. nuosprendis).

„Daktarų“ byloje, nagrinėtoje 2013 m. Klaipėdos apygardos teisme dėl kitų kaltinamų, buvo taikytos BK 62 str. nuostatos, atsižvelgiant į tai, kad kaltinamieji savo noru pranešė ir prisipažino apie padarytus nusikaltimus, nuoširdžiai gailėjosi, padėjo išaiškinti nusikaltimus ir juose dalyvavusius asmenis, iš dalies atlygino žalą ir aktyviai padėjo išaiškinti tyčinį nužudymą, o jų vaidmuo nužudant buvo antraeilis (Klaipėdos apygardos teismo 2013 m. birželio 14 d. nuosprendis). Vienas iš kaltinamųjų, R. Ž., savo parodymuose teigė, kad negalėjo nepaklusti nurodymams, nes bijojo būti nužudytas. Kasacinis teismas, nagrinėdamas šią bylą, dar kartą patvirtino kad, teismai atsižvelgė į visas bausmės skyrimui reikšmingas aplinkybes, įskaitant R. Ž. atsakomybę lengvinančias aplinkybes (nuoširdų gailėjimąsi, savanorišką prisipažinimą, pagalbą išaiškinant nusikaltimus), ir paskyrė jam švelnesnę, negu numatyta įstatyme bausmę (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. birželio 16 d. nutartis).

Teismas, nustatęs bent vieną švelnesnės bausmės skyrimo pagrindą, savo nuožiūra gali pasirinkti vieną iš trijų bausmės švelninimo būdų: paskirti mažesnę bausmę, negu numatyta įstatyme, paskirti mažesnę bausmę pavojingam recidyvistui ar nepilnamečiui arba paskirti švelnesnės rūšies bausmę. Teismas gali švelninti bet kurios rūšies bausmę, bet neleidžiama vienu metu taikyti kelių bausmės švelninimo būdų. Mažesnės bausmės, negu BK straipsnio sankcijoje už padarytą nusikalstamą veiką numatyta mažiausia bausmė, skyrimas kaip bausmės švelninimo būdas gali būti taikomas tik terminuoto laisvės atėmimo bausmės atveju, kai jos minimalus dydis yra apibrėžtas BK Specialiosios dalies straipsnio sankcijoje (Švedas G. et al., 2020, p. 159).

Galima daryti išvadą, kad bausmės skyrimas pagal BK 61 str. 5 – 6 d. ir BK 62 str. 4 d. asmeniui, dalyvavusiam tyčia nužudant, jeigu jis prisipažino dėl visų padarytų nusikalstamų veikų ir aktyviai padėjo atskleisti organizuotos grupės, teroristinės grupės ar nusikalstamo susivienijimo narių padarytą tyčinį nužudymą yra alternatyva BK 39¹ str. Tuo atveju, kai BK 39¹ str. taikyti negalima dėl nepakankamų sąlygų (pvz., kaltininkas dalyvavo nužudyme), šios teisės normos suteikia galimybę teisėsaugos institucijoms skatinti asmenis nusikalstamo bendradarbiauti ir atskleisti susivienijimų padarytas nusikalstamas veikas.

IŠVADOS IR PASIŪLYMAI

1. BK 249 str. tiesiogiai neapibrėžia nusikalstamo susivienijimo sampratos, iš šio straipsnio ir kitų BK nuostatų bei Lietuvos teismų praktikos kylanti samprata yra platesnė nei numatytoji Pamatiniame sprendime 2008/841/TVR. Lietuvos baudžiamoji teisė nusikalstamu susivienijimu laiko ne tik grupes siekiančias daryti apysunkius, sunkius ir labai sunkius nusikaltimus, bet ir teroristines bei antikonstitucines grupes. Be to Lietuvos baudžiamojoje teisėje nėra išskirtas finansinės ar materialinės naudos siekimas ar tam tikros formalios struktūros būvimas kaip būtini nusikalstamo susivienijimo požymiai. Lietuvos baudžiamoji teisė iš esmės atitinka Pamatiniame sprendime keliamus reikalavimus dėl baudžiamosios atsakomybės už nusikalstamą susivienijimą ir net juos viršija bausmių griežtumu bei atsakomybės diferencijavimu. Siūlymas: į būtinuosius nusikalstamo susivienijimo požymius įtraukti struktūros būvimą ir finansinės ar materialinės naudos siekimą.
2. Teismų praktikoje pripažįstama ir vieno asmens galėjimas suburti ir organizuoti nusikalstamą susivienijimą. Bylose, kuriose nenustatytas būtinas nusikalstamos susivienijimo požymis – trijų ar daugiau asmenų dalyvavimas, tačiau yra pakankamai įrodymų, patvirtinančių tokio susivienijimo egzistavimą ir kaltinamojo veiklą jo sudėtyje, teismų praktikoje gali būti remiamasi bendrininkavimu su nenustatytu asmeniu principu.
3. Pastovių tarpusavio ryšių ir vaidmenų ar užduočių pasiskirstymo požymiai teismų praktikoje yra kintantys, sukeliantys teisinį neapibrėžtumą. LAT praktikoje mažai akcentuojamas grupės stabilumas, smurtas ir korupcinio pobūdžio veikos, lankstumas, organizuotumas, nusikalstamų veikų organizavimo mechanizmai ir schemas bei pavojingumas. Siūlymas: teismų praktikoje nuosekliau akcentuoti grupės stabilumą, smurto ir korupcinio pobūdžio veikas, lankstumą, organizuotumą, nusikalstamų veikų organizavimo mechanizmus ir schemas bei pavojingumą kaip reikšmingus nusikalstamo susivienijimo požymius, atsižvelgiant į naujausias tarptautines tendencijas ir kovos su organizuotu nusikalstamumu poreikius.
4. Lietuvos teismai taiko nuoseklų ir pagrįstą požiūrį į nusikalstamo ginkluotumo kvalifikuojantį požymį, atsižvelgdami ne tik į pavojingų daiktų būvimą, bet ir į jų paskirtį bei susijusių asmenų žinojimą. Apsiginklavimas po susivienijimo sukūrimo pagrįstai vertinamas kaip veikos padidėjimas.

5. Teismų praktikoje yra atskiriamos organizatoriaus ir vadovo funkcijos, tačiau vadovo sampratos neapibrėžtumas baudžiamajame įstatyme ir atskiros sankcijos neišskyrimas neužtikrina teisinio aiškumo. Dėl atliekamų taktinio pobūdžio veiksmų sutelkiant nusikalstamo susivienijimo narius vadovo vaidmuo yra svarbesnis nei organizatorius. Siūlymas: apsvarstyti galimybe BK aiškiau apibrėžti nusikalstamo susivienijimo vadovo sampratą ir numatyti atskirą sankciją už vadovavimą nusikalstamam susivienijimui, atsižvelgiant į jo didesnį pavojingumą.
6. Nusikalstamo susivienijimo narių atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės, bausmės švelninimas yra teismo diskrecinė teisė, kuri taikoma atsižvelgiant į konkrečias bylos aplinkybes ir asmens bendrininkavimą su teisėsauga. Nors tokių asmenų parodymai yra svarbūs, jie turi būti vertinami itin kritiškai, atsižvelgiant į galimą suinteresuotumą ir būtinai patvirtinti kitais patikimais byloje surinktais įrodymais. Siūlymas: papildomam BK 39¹ str. reglamentavimui, nustatančiam atleidimą nuo baudžiamosios atsakomybės asmenims, nedalyvavusiems nusikalstamame susivienijime, bet turintiems naudingos informacijos apie jo veiklą, teisiškai galėtų būti įvesta atskira straipsnio dalis arba papildytos esamos sąlygos.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

Teisės norminiai aktai

1. 1993 m. sausio 28 d. Lietuvos Respublikos įstatymas Nr. I-57 „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo, baudžiamojo proceso ir administracinių teisės pažeidimų kodekso pakeitimo ir papildymo“, Valstybės žinios, 1993, Nr. 5-90.
2. 1994 m. liepos 19 d. Lietuvos Respublikos įstatymas Nr. I-551 „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo, baudžiamojo proceso ir administracinių teisės pažeidimų kodekso pakeitimo ir papildymo“, Valstybės žinios, 1994, Nr. 60-1182.
3. 1995 m. gruodžio 20 d. Lietuvos Respublikos įstatymas Nr. I-1141 „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo, baudžiamojo proceso ir administracinių teisės pažeidimų kodekso pakeitimo ir papildymo“, Valstybės žinios, 1995, Nr. 104-2325.
4. 1998 m. gruodžio 21 d. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 22, 24, 42, 43, 49, 50, 54¹, 71, 75, 105, 227¹, 227³ straipsnių, pakeitimo įstatymas Nr. VIII-983. Valstybės žinios, 1998, Nr. 115-3238.
5. 2003 m. sausio 9 d. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 15¹ straipsnio pripažinimo netekusiu galios, 41¹, 45, 227¹ straipsnių, pakeitimo ir papildymo bei kodekso papildymo 51² straipsniu įstatymas Nr. IX-1290. Valstybės žinios, 2003, Nr. 10-340.
6. 2003 m. balandžio 10 d. Lietuvos Respublikos įstatymas Nr. IX-1495 dėl baudžiamojo kodekso, patvirtinto 2000 m. rugsėjo 26 d. įstatymu Nr. VIII-1968, 4, 7, 9, 23, 25, 37, 39, 44, 46-48, 51, 61, 62, 65, 67, 74, 75, 90, 92, 102, 105, 118, 119, 143, 175, 178, 186-189, 199, 202, 212, 213, 215, 227, 249-251, 257, 260, 263, 272, 281, 291 straipsnių pakeitimo ir papildymo bei kodekso papildymo 39¹ ir 306¹ straipsnis, Valstybės žinios, 2003, Nr. 38-1733.
7. 2000 m. gruodžio 13 d. Jungtinių Tautų Konvencija prieš tarptautinį organizuotą nusikalstamumą, ratifikuota 2002 m. kovo 19 d. LR įstatymu Nr. IX-794, Valstybės žinios, 2002, Nr. 51.
8. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 7, 25, 250, 251 straipsnių ir priedo pakeitimo ir papildymo ir kodekso papildymo 2491, 2502, 2503, 2504, 2505, 2521 straipsniais įstatymas. Valstybės žinios, 2013-07-13, Nr. 75-3768.
9. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. Su pakeitimais ir papildymais Nr. VIII-1968, Valstybės žinios. 2000, Nr. 89-2741.

Specialioji literatūra

10. Arlacchi P. Mafija ir verslas. Mafijos etika ir kapitalizmo dvasia. – Vilnius: Tyto alba, 1998.
11. Ažubalytė, R. Diskrecinis baudžiamasis persekiojimas: teoriniai pagrindai, taikymo problemos ir perspektyvos Lietuvoje. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai (teisė). Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2002.
12. Gutauskas A. Asmenų susijusių su organizuotomis nusikalstamomis grupuotėmis, atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės ypatumai. Jurisprudencija. Naujojo Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso taikymo problemos. Mokslo darbai. MRU, 2004. Nr. 60(52).
13. Gutauskas A., Baudžiamosios teisinės kovos su organizuotu nusikalstamumu priemonės kitų valstybių įstatymuose. Jurisprudencija. Mokslo darbai. MRU, 2000, Nr. 17(9).
14. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. vasario 22 d. Teismų praktikos nusikalstamo susivienijimo baudžiamosiose bylose apibendrinimo apžvalga, Teismų praktika, Nr. 26.
15. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2018 m. lapkričio 8 d. Teismų praktikos dėl juridinių asmenų baudžiamosios atsakomybės taikymo apžvalga, Teismų praktika, Nr. 49.
16. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 2010 m. balandžio 6 d. nutarimas Nr.23 „Dėl teismo praktikos taikant bendruosius bausmių skyrimo pradmenis“
17. Lietuvos baudžiamoji teisė. Bendroji dalis. 1 knyga. Vilniaus universiteto leidykla, 2019.
18. Lietuvos baudžiamoji teisė. Specialioji dalis. Pirmoji knyga. Vytauto didžiojo universiteto leidykla, 2021.
19. Lietuvos baudžiamoji teisė. Specialioji dalis. Antroji knyga. Vytauto didžiojo universiteto leidykla. 2022.
20. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso specialiosios dalies sistemiškumo iššūkiai. Vilniaus universiteto leidykla, 2022.
21. Piesliakas V. Lietuvos baudžiamoji teisė. Antroji knyga. Vilnius: Justitia, 2008.
22. Pradel J. Lyginamoji baudžiamoji teisė. – Vilnius: Eugrimas, 2001.

23. Prapiestis J. (sud.). Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Bendroji dalis (I-98 straipsniai). Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004.
24. Soloveičikas D., Juridinių asmenų baudžiamoji atsakomybė (Lyginamieji aspektai). Vilnius: Jusititia, 2006.
25. Švedas G., Europos sąjungos teisės įtaka Lietuvos baudžiamajai teisei. Teisė, 2010. Nr. 74.
26. Veršekys P., Nusikalstamo susivienijimo sudėties analizė. Magistro darbas. Vilniaus universitetas, 2009.

Kiti šaltiniai

27. 2008 m. spalio 24 d. Europos sąjungos Tarybos pamatinis sprendimas 2008/841/TVR [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/ALL/?uri=CELEX:32008F0841> [žiūrėta 2024-12-21].
28. WHITE PAPER on transnational organised crime Council of Europe, December 2014 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://edoc.coe.int/en/organised-crime/6837-white-paper-on-transnational-organised-crime.html> [žiūrėta 2025-02-21].

Teismų praktika

29. Europos žmogaus teisių teismo 2008 m. liepos 24 d. sprendimas byloje Vladimir Romanov v. Russia, pareiškimo Nr. 41461/02.
30. Kauno apygardos teismo 2005 m. rugpjūčio 29 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-50-493/2005.
31. Kauno apygardos teismo 2013 m. gruodžio 30 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-76-317/2013.
32. Klaipėdos apygardos teismo 2004 m. spalio 8 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 2-22/2004.
33. Klaipėdos apygardos teismo 2013 m. birželio 14 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-23-382/2013.
34. Lietuvos apeliacinio teismo 2005 m. vasario 4 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-36/2005.

35. Lietuvos apeliacinio teismo 2008 m. vasario 5 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-74/2008.
36. Lietuvos apeliacinio teismo 2012 m. balandžio 19 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-19/2012.
37. Lietuvos Apeliacinio Teismo 2016 m. vasario 26 d. nutartis baudžiamojoje byloje 1A-38/2013.
38. Lietuvos Apeliacinio Teismo 2024 m. kovo 28 d. nutartis baudžiamojoje byloje 1A-55-626/2024.
39. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2004 m. birželio 8 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-303/2004.
40. Lietuvos Aukščiausiojo teismo 2004 m. birželio 8 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-303/2004.
41. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. lapkričio 21 d. nutartis byloje Nr. 2K-745/2006.
42. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. vasario 28 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-25/2006.
43. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. vasario 28 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-25/2006.
44. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. kovo 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-275/2007.
45. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. spalio 16 d. nutartis baudžiamojoje Nr. 2K-471/2007.
46. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. liepos 1 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-177/2008.
47. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. gegužės 26 d. nutartis baudžiamojoje Nr. 2K-154/2009.
48. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. gegužės 26 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-154-2009.
49. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. sausio 6 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-P-9/2009.
50. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. sausio 6 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-P-9/2009.
51. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. balandžio 6 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-219/2010.

52. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. birželio 22 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-218/2010.
53. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. spalio 30 d. nutartis baudžiamojoje byloje 2K-P-178/2012.
54. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. vasario 26 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-57/2013.
55. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. balandžio 8 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-180/2014.
56. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. gegužės 26 d. nutartis baudžiamojoje byloje 2K-276-976/2015.
57. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. birželio 16 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-2-699/2016.
58. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. birželio 16 d. nutartis baudžiamojoje byloje 2K-239-303/2016.
59. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. birželio 16 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-2-699/2016.
60. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. kovo 3 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-29-942/2016.
61. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. lapkričio 11 d. nutartis baudžiamojoje byloje 2K-545-2006/2016.
62. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. spalio 25 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-286-696/2016.
63. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. birželio 16 d. nutartis baudžiamojoje byloje 2K-159-976/2017.
64. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. birželio 19 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-281-941/2018.
65. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. lapkričio 6 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-137/2018.
66. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. lapkričio 6 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-281-942/2018.
67. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. sausio 9 d. nutartis baudžiamojoje byloje 2K-31-511/2018.
68. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. spalio 25 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-171-1073/2018.

69. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. spalio 15 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-189-1073/2019.
70. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. lapkričio 5 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-229-628/2020.
71. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. birželio 23 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-65-648/2021.
72. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. birželio 25 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-113-489/2021.
73. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. gegužės 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-35-489/2021.
74. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. birželio 19 d. nutartis baudžiamojoje byloje 2K-7-38-1073/2023.
75. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. lapkričio 22 d. nutartis baudžiamojoje byloje 2K-236-495/2023.
76. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. vasario 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-30-788/2023.
77. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2024 m. gruodžio 3 d. nutartis baudžiamojoje byloje 2K-256-976/2024.
78. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2024 m. gruodžio 3 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-256-976/2024.
79. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2025 m. vasario 26 d. nutartis baudžiamojoje byloje 2K-3-976/2025.
80. Vilniaus apygardos teismo 2024 m. vasario 29 nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-4-1121-20/2024.

SANTRAUKA

Nusikalstamo susivienijimo sudėties analizė

Egidijus Zykas

Magistro darbe atliekama nusikalstamo susivienijimo sudėties analizė, apimanti pagrindinių ir kvalifikuojančių požymių atskleidimą, remiantis norminiais teisės aktais, specialiąja literatūra ir teismų praktika. Taip pat nagrinėjamas atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės ir bausmės švelninimo su teisėsauga bendravusiems asmenims teisinis reguliavimas bei praktinis taikymas. Lietuvos teismų praktikos analizės pagrindu atskleidžiama nusikalstamo susivienijimo samprata ir būtinieji bei papildomi nusikalstamo susivienijimo požymiai, tokie kaip bendra veika, dalyvaujančių asmenų skaičius, siekis daryti vieną ar daugiau apysunkių, sunkių ir labai sunkių nusikaltimų, pastovių tarpusavio ryšių ir vaidmenų pasiskirstymas, vadovavimas ir organizavimas, ginkluotumas.

Nusikalstamo susivienijimo sampratos ir jo teisinio reguliavimo analizė grindžiama baudžiamosios teisės doktrina, lyginant Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso nuostatas su Europos Tarybos pamatiniu sprendimu. Lietuvos teismų praktikos analizės būdu detaliai išnagrinėjama nusikalstamo susivienijimo pagrindinė sudėtis ir kvalifikuojantys požymiai. Atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės bei bausmės švelninimo praktinio taikymo problemos identifikuojamos remiantis Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso nuostatomis, aktualiomis teismų praktikos nutartimis bei baudžiamosios teisės doktrina.

SUMMARY

Analysis of Corpus Delicti of Criminal Association

Egidijus Zykas

In the Master's thesis, an analysis of the composition of a criminal association is conducted, encompassing the disclosure of its main and qualifying features, based on normative legal acts, specialized literature, and case law. The legal regulation and practical application of exemption from criminal liability and mitigation of punishment for individuals who have cooperated with law enforcement are also examined. Based on the analysis of Lithuanian case law, the concept of a criminal association and its essential and supplementary features are revealed, such as joint criminal activity, the number of participating individuals, the intent to commit one or more medium-gravity, serious, and very serious crimes, stable mutual relationships and the distribution of roles, leadership and organization, and armament.

The analysis of the concept of a criminal association and its legal regulation is based on the doctrine of criminal law, comparing the provisions of the Criminal Code of the Republic of Lithuania with the Framework Decision of the Council of Europe. Through the analysis of Lithuanian case law, the basic composition and qualifying features of a criminal association are examined in detail. The problems of the practical application of exemption from criminal liability and mitigation of punishment are identified based on the provisions of the Criminal Code of the Republic of Lithuania, relevant decisions of case law, and the doctrine of criminal law.